

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ
*Кафедра загального мовознавства, класичної філології та
неоелліністики*

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**Повість Дарета Фрігійського «Історія про руйнування
Трої» («De excidio Troiae historia») і її співвідношення із
епосом Гомера «Іліада» як приклад рецепції античного
міфу у ранньосередньовічних творах**

освітнього рівня «магістр»
студента II курсу
спеціальності 035 Філологія (035.08 Класичні мови
та літератури (переклад включно)),
галузі знань 03 Гуманітарні науки,
освітньої програми
«Класичні студії та західноєвропейська мова»,
Ніколаєнка Владислава Дмитровича

Керівник роботи:

канд. філол. наук, доц. Миронова Валентина Миколаївна

Рецензент:

канд. філол. наук, доц. Левко Олександр Вадимович

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри
загального мовознавства, класичної
філології та неоелліністики

Протокол № _____ від « _____ » _____

Завідувач кафедри

д-р філол. наук, проф. С. П. Гриценко _____

Київ – 2023

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Мовно-стилістичні особливості повісті Дарета Фрігійського «Історія про зруйнування Трої»	5
Розділ II. Співвіднесення сюжету повісті Дарета Фрігійського «Історії про знищення Трої» із «Іліадою» Гомера	13
Розділ III. Переклад повісті Дарета Фрігійського «Історія про зруйнування Трої»	22
Висновки	81
Список використаних джерел	82

Вступ

Роман Дарета Фрігійського «Історія про зруйнування Трої» відіграє надзвичайно важливу роль як у розвитку античної літератури, яку він собою вінчає, так і в розвитку середньовічної літератури, для якої він створює багате підґрунтя для розробки сюжетів. Втім, незважаючи на це, йому приділено надзвичайно мало уваги, як у вітчизняній науковій літературі, так і у світовій. Його рідко включають до підручників і досліджень з античної літератури, ним нехтують у дослідженнях із середньовічної літератури.

Цей роман стоїть на перепутті двох різних літературних епох, ніби «спираючись однією ногою» на традиції Античності, на її джерела і ключові теми, а іншою простуючи вперед, до світогляду Середньовіччя.

Робота є логічним продовженням бакалаврської роботи

Отже, об'єктом нашого дослідження є роман Дарета Фрігійського «Історія про зруйнування Трої».

Предметом нашого дослідження є мовно-стилістичні і сюжетні особливості роману Дарета Фрігійського «Про зруйнування Трої»

Мета роботи полягає, насамперед, у перекладі роману ,мовно-стилістичному аналізі, виявленні сюжетних особливостей.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) здійснити переклад оригінального латинськомовного тексту роману;
- 2) з'ясувати мовно-стилістичні особливості оригінального тексту;
- 3) виявити сюжетні особливості роману.

Актуальність роботи полягає у необхідності ввести у науковий обіг історичний латинськомовний роман Дарета Фрігійського «Про зруйнування

Трої», який належить двом історичним епохам, чим і є цікавий як для лінгвістів, так і для істориків.

Новизна роботи полягає у тому, що вперше зроблено переклад роману «Історія про зруйнування Трої» українською мовою і виявлено та проаналізовано його мовно-стилістичні та сюжетні особливості.

Структура роботи. Робота складається з теоретичної і практичної частини, вступу та висновків. Теоретичну частину поділено на два розділи: «Мовно-стилістичні особливості твору» і «Сюжетні особливості твору». У практичній частині представлено двомовний текст роману.

Розділ I. Мовно-стилістичні особливості повісті Дарета Фрігійського «Історія про зруйнування Трої»

Мабуть, неможливо краще описати шок від стилю удаваного Дарета Фрігійського, ніж це зроблено у передньому слові до перекладу цього твору Джонатаном Корнілом: «When I looked up the Latin original I could not believe that people actually thought Cornelius Nepos was the author of this tasteless work»[2] («Коли я звернувся до латинського оригіналу, я не міг повірити, що люди й справді думали, буцім Корнелій Непот був автором цього бездарного твору»). Слово «бездарний», хоча б яким сильним воно не здавалося, все ж досить точно характеризує стиль автора разом із ще одним, ще більш сильним словом «cringeworthy», яке ми дозволимо собі перекласти сленговим неологізмом «крінжобвий».

Втім, якщо вчитатися у твір, не може не викликати подиву те, що у загалі його написано правильною латиною, автор чудово орієнтується у граматиці, він неодноразово показує, що непогано орієнтується у складних формах інфінітивів, а разом із цим поєднує використання звороту *Accusativus cum Infinitivo*, хоча у пізньолатинському творі скоріше чекаєш побачити підрядні реченні, подекуди застосовує зворот *Ablativus absolutus* і, коли це потрібно, показує знання правил *Consecutio Temporum*.

Отже, у цьому розділі ми спочатку схарактеризуємо стилістичні особливості «Історії про зруйнування Трої», а потім викажемо свої здогадки щодо використання такого жалюгідного стилю.

Перше, на що звертаєш увагу, починаючи переклад тексту, – це його незв'язність. Причому цю незв'язність ми можемо виділити на декількох рівнях: по-перше, в границях одного речення, по-друге, у зв'язності речень між собою. Хоча це й не впливає на загальну зв'язність самої історії – як раз у цьому аспекті текст, ризикнемо сказати, навіть може дати фору Гомерові, втім, про це ми детальніше поговоримо, коли перейдемо до обговорення

сюжетних і структурних особливостей «Історії про знищення Трої» Дарета Фрігійського.

Візьмемо для прикладу невеличке речення із двадцять сьомого розділу: «*Servus proficiscitur, ad Hecubam venit, mandata dicit*» («Раб пішов, до Гекуби прийшов, поручення сказав»)[3]. Всередині цього речення, як ми бачимо, немає ніяких сполучників, і текст, таким чином, має скоріше вигляд синопсису, ніж зв'язного белетристичного твору. Особливо це відчуття посилюється, коли автор, навіть не сполучуючи між собою частини, одним реченням передає події, які заслуговують більшої уваги. Наприклад, битви: «*Tempus pugnae supervenit: acriter per duodecim dies pugnatur. Multi duces fortissimi hinc et inde cadunt, plurimi vulnerantur, plurimi in curatione moriuntur*» [3](«Надійшов час битви: завзято билися протягом двадцяти днів. Численні вельми сильні вожді то тут, то там гинули, багатьох було поранено, багато померло під час лікування»). Окрім уже підміченої нами безсполучниковості, відзначимо, що двадцять днів битви, здається, заслуговують трошки більшої уваги, ніж два речення, хоча заради справедливості слід сказати, що коли мова йде про головних героїв, автор все ж трошки більш детально описує їхню взаємодію на полі бою. Втім, навіть ці описи все одно далекі від тих повних фізіологізму детальних описів боїв, які ми зустрічаємо у Гомера.

Подібний прийом у літературознавстві називається «асиндетоном» (за визначенням «Літературознавчого словника-довідника»: «Асиндетон – будова переважно поетичного мовлення, з якого усунено сполучники задля увиразнення та стислості виразу»[16, с. 65-66]) і використовується зазвичай, щоби придати тексту динамічності або підкреслити швидкий перебіг подій. Саме задля цього, хоча й понад міру, використовується асиндетон у творі Дарета Фрігійського. У зв'язці із тим, що автор часто використовує теперішній час для опису деяких подій, це дає нам стрімку і жваву сцену бою, де перед нашими очима події пролітають одна за одною із неймовірною швидкістю.

Однією із виразних особливостей стилю автора можна назвати й те, що, навіть використовуючи сполучники, він має досить поміркований їх запас, зазвичай обмежуючись всього двома найбільш розповсюдженими у латинській мові – *et* і постпозитивну частку –*que*, і, як ми бачимо обидва єднальні, в той час як інші, наприклад, протиставні сполучники майже не зустрічаються протягом усього твору.

Сполучник «*atque*», один із найбільш вживаних у класичній прозі і поезії, зустрічається настільки рідко, що ми можемо перерахувати його вживання на пальцях однієї руки. «*Atque*» зустрічається всього тричі. Протиставний сполучник «*vel*» трапляється у творі всього один раз, у листі ніби то Корнелія Непота до Саллюстія, а *aut*, як і *atque*, вживається лише тричі.

Щодо незв'язності речень, варто спочатку сказати, що автор, судячи з усього, має якусь особливу нелюбов до складнопідрядних речень, не бажаючи їх використовувати навіть тоді, коли вони були б дуже доречними. Візьмемо для прикладу таких два речення: «...*prodit in praelio Troilus, caedit, prosternit. Argivi fugam cum clamore fecerunt*» [3] («... виходить до битви Троїл, вбиває, рубає. Аргів'яни із криком втікають»). Звісно ж, людське мислення влаштоване таким чином, що ми розуміємо, що між цими двома реченнями є якийсь зв'язок, що аргів'яни починають втікати із криком не від якоїсь екзотичної примхи, але через те, що на полі бою з'являється грізний герой, один із головних «тузів» троянців. Так, ми це розуміємо, але без вказівки на це зі сторони автора все одно залишається місце для вагань: «А може, все ж вони просто почали грати в квача?..»

Чи візьмемо для прикладу ще одне речення. Дія відбувається після того, як Ахіллес вирішує повернутися на поле бою: «*Eum continuo Troilus praecipit, et sauciat. Achilles de praelio saucius redit...*» [3] («Його одразу ж помічає і ранить. Ахіллес виходить із битви поранений»). На прикладі цих двох речень ми знову ж можемо відмітити нелюбов автора до

складнопідрядних речень, через що текст стає більш громіздким, адже набагато простіше було б після повідомлення про те, що Ахіллеса поранено, ввести інформацію про те, що він покидає поле бою підрядним реченням причини: «... через що він покинув битву». Замість цього автор ставить крапку і пише ще одне речення, причому повторюючи нам інформацію – «saucius» («поранений») – , яку ми дізналися буквально в попередньому реченні, а якщо бути більш точним, то всього лише за 3 слова до цього.

Неможливо не помітити, що наш автор, зазвичай лаконічніший за будь-якого справжнього спартанця, іноді вважає за потрібно нагадувати нам якусь досить дріб'язкову і само собою зрозумілу інформацію по декілька разів, як це, наприклад, було із пораненим Ахіллесом. Інший такий приклад можна навести із одного із передостанніх розділів, де нам розповідають про змову частини троянців (Полідамант, Антенор та інші) із аргів'янами: «...*noctu exercitum* ad portam Scaeam ut adducant, ubi extrinsecus caput equi pictum est, ibi praesidia habere *noctu* Antenorem cum Anchise, *exercitusque noctu* portam reseraturos...» [3] («...щоб військо вони вночі підводили до Скейських воріт, на зовнішній стороні яких зображено голову коня, саме там вночі Антенор і Анхіз сторожують...»). Власне, і без нагадувань зрозуміло, що весь цей план повинен бути виконаний під покровом ночі, тому зазначати це не те щоб необхідно. Складно було б уявити собі, щоб якийсь неуважний читач, не нагадай йому автор, що «вночі», подумав би, буцім війська потрібно підвести вночі, а Анетор і Анхіз триматимуть сторожу ввечері наступного дня, а двері відкриють взагалі через місяць, нехай собі постоять, провітряться, бо ж навіть сама логіка підказує, що такі справи, як зрадницька здача міста, повинна статися якнайшвидше і затягувати цей процес небезпечно для самих змовників.

Гомер, як в «Іліаді», так і в «Одіссеї», часто використовує постійні епітети і сталі конструкції, що частково продиктовано довгою усною традицією, а повторення якихось конструкцій полегшує запам'ятовування, а

частково метричними потребами, адже набагато простіше, маючи сталий вираз із визначеним розміром, прилаштувати його у строфу. Дарет Фрігійський також не цурається використовувати певні сталі конструкції, хоча, звісно ж, ніякими ні метричними потребами, ні усною традицією це неможливо пояснити.

Наприклад, початок битви автор багаторазово позначає реченням *Fit magna caedes* (вісім разів зустрічається це речення у такому вигляді) або ж *magna caedes facta est* (один раз). Для закінчення битви автор використовує речення *pox praelium dirimit* (це речення зустрічається також вісім разів). Окрім того, коли на нарадах вожді дають слово іншим, це найчастіше передається реченням *jubet/imperat dicere, quid cuique videatur* (подібне речення зустрічається близько десяти разів).

Окрім цього, автор зловживає дієсловом «*соеріо и соері, соертум, (ere), соериссе*» [14], у різних формах (хоча найчастіше у *Perfectum Indicativi Activi*) воно зустрічається 26 разів. Цікаво, що у класичній латинській мові на позначення початку якоїсь дії, окрім вживання цього не повнозначного дієслова, часто використовувався так званий *Imperfectum de sonatu*, який означав намагання або початок дії [20, с. 208].

Перед тим, як переходити до виключно мовних особливостей, спочатку підіб'ємо підсумки щодо того, чому автор використовує подібний стиль.

По-перше, таким нехитрим стилем він хоче додати достовірності, адже «Історія про зруйнування Трої» – це ніби то звичайний собі напівзвіт, напівщоденник одного із учасників Троянської війни, а отже, він не обов'язково повинен мати розкішний і витончений стиль.

Друга причина може, власне, частково пояснити таку підкреслену безсполучниковість, яка іноді заважає насолоджуватися твором. Як відомо, «Історія про зруйнування Трої» – не єдиний твір пізньої античної літератури,

написаний ніби то очевидцем цієї війни, є також більший за обсягом «Щоденник Троянської війни». І якщо «Історію про зруйнування Трої», як нам повідомляють, було написано грецькою, то «Щоденник Троянської війни» було перекладено ніби то із фінікійської. Власне, тут нам важливо врахувати той факт, що ніякої грецької літератури у письмовому вигляді за часів Троянської війни не існувало, тоді як давня східна література у XII столітті до нашої ери вже налічувала майже двохтисячорічну писемну історію, а отже, можна припустити, що автор цієї містифікації тримав в голові можливість того, щоб цей текст прийняли скоріше за переклад із якоїсь із давніх східних мов. Це тим більше має під собою підґрунтя хоча б через те, що історію нам розповідають із «східної (троянської тобто) точки зору», та й удаваний Корнелій Непот ніяк не зазначає, із якої мови він переклав твір.

Яким чином це може пояснити безсполучниковість? Дуже просто, адже у багатьох давніх східних мовах безсполучниковість – це нормальний стан речей. У середньоєгипетській мові, наприклад, відносини між головним і підрядним реченням зазвичай не зазначаються, а отже, речення із двома граматичними основами може набувати різних значень в залежності від читача: чи то обставинне, чи то з'ясувальне, чи то означальне, або ж навіть просто складносурядне [12, с. 36]. Те ж саме можна сказати і про сполучники, яких ця мова не любить, лише у крайніх випадках такі сполучники, як «і», «або», «чи», вводяться в текст, у більшості ж випадків автори залишають на розсуд читача зв'язок між словами/словосполученнями/реченнями[8, с. 41-43].

Звичайно, на підтвердження цієї нашої теорії можна назвати ще декілька аргументів, але так само просто можна й спростувати її на даному етапі роботи.

Звернемося тепер до суґубо мовних особливостей твору, які розкривають істинний час його написання і спростовують можливість написання його Корнелієм Непотом у часи класичної латини.

Отже, почнемо ми із узгодження часів, але не із правил *Consecution Temporum*, а із тієї особливості, що навіть не в підрядних реченнях ми часто зустрічаємо «зіткнення» різних часів. Речення, починаючись, скажімо, в *Praesens*, може мати продовження в *Imperfectum* або *Perfectum*. Інколи це може виглядати досить доречно і не викликати нарікань, але час від час при читанні і – тим більше – при перекладі це викликає стилістичні і логічні труднощі. Часто, наприклад, автор починає описи битв у теперішньому часі, щоби підкреслити їхню динамічність, скласти враження, ніби дія розгортається прямо перед нашими подіями, а наслідки битви описуються у одному із минулих. Такий різкий перехід подекуди виглядає недоречно і стилістично невиправдана.

Другий момент, на який ми звернемо увагу, – це те, що твір, очевидно, написано після завершення процесу монофтонгізації дифтонгів. Наприклад, автор послідовно вживає форму *moestus* замість класичного латинського *maestus*, *praelium* замість *proelium*, *saena* замість *sepa* і тд [1, 5]. Усе це у загалі складає враження, що на момент написання твору втрапилася смислорозрізнювальна роль фонем *ae*, *oe* і *e*, а отже, написання твору навряд чи можна датувати періодом класичної латини, коли жив і творив Корнелій Непот.

Ще одна граматико-синтаксична особливість, на яку ми звернемо увагу, – це вживання герундія. Ось яке цікаве речення ми зустрічаємо у двадцять шостому розділі: «...sed diu stando et pugnando male vulneratus cadit» [3] («... але довго стоячи і борючись, він падає, тяжко поранений»). *Diu stando et pugnando* – це зовсім нетипове для класичної латини вживання герундія у значення звичайного дієприкметника, яке з'являється набагато пізніше, уже у часи народної латини, а отже, ближче до середньовіччя, і у

такому вигляді «перекочує» у романські мови, як, наприклад, в італійську, де герундій майже повністю співпадає із українським дієприкметником. Як, наприклад, у реченні «Passeggio tutta sola per le strade Guardando attentamente i monumenti».

І остання, на перший погляд, не дуже значна особливість, – це нівелювання партитивного значення у родового відмінку. Автор послідовно використовує перифрастичні способи опису партитивності, як, наприклад, у тридцять дев'ятому розділі, де двічі використовується прийменникова конструкція, перший раз із прийменником *ex* (*ex his*), а вдруге – *de* (*de his*) [3]. Звісно ж, подібний спосіб виділення об'єкту серед інших існував і в класичній латині, але був далеко не найрозповсюдженішим і лише у народній латині повністю витіснив класичний *Genetivus partitivus*.

Розділ II. Співвіднесення сюжету повісті Дарета Фрігійського «Історії про знищення Трої» із «Іліадою» Гомера

Завдяки Сімоні Вейль ми добре знаємо, про що насправді «Іліада»: «Le vrai héros, le vrai sujet, le centre de l'Iliade, c'est la force» [11] («Справжній герой, справжній сюжет, той самий центр «Іліади» -- це сила»). Із цим важко посперечатися, коли читаєш Гомерову «Іліаду»: мало не на кожній сторінці проявляється сила – ба навіть жорстокість – у описах боїв, у описах каліцтв, що їх зазнають герої, «сила, перед якої плоть людська відступає». Тим більше буде помітно, що сюжетні перипетії не можуть вважатися центром цієї поеми, якщо ми почнемо розбиратися із самою історією, на каркасі якої будується «Іліада», а саме – гнів Ахілла. 15700 рядків, 24 пісні, безліч персонажів переповідають просту за своєю суттю історію образи. Розбір сюжету Гомерової «Іліади» нам також стане у нагоді також і для того, аби розуміти, що нового у цей сюжет вносить автор «Історії про зруйнування Трої», що змінює і що приспособлює під свої потреби.

Ми не станемо зупинятися на кожній пісні «Іліади» і переповідати сюжет до найменшої деталі, але лише окреслимо у найбільш загальних рисах основну сюжетну канву, повертаючись, втім, до деяких найбільш важливих епізодів і моментів, коли це буде потрібно для розуміння спільного і відмінного між «загальноприйнятим» троянським міфом і його трактовкою нашим автором.

Отже, «Іліада» починається на десятому році Троянської війни і з першого ж слова задає основний мотив і рушійну силу, а саме – гнів Ахілла, сина Пелея: «Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος...» [](«Гнів оспівай, богине, Ахілла, сина Пелея...»)[13]. Поет, звертаючись до музи (що було типовим для старогрецької поезії), одразу ж дає нам зрозуміти, про що йтиметься у творі.

Але через що, власне, виникає цей гнів? Все дуже просто – шукайте жінку. До війська ахейців приходить жрець Аполлона Хріс, чию дочку ахейці викрали під час набігу, на що Агамемнон – після втручання Аполлона, який спочатку насилає на табір моровицю за відмову, – погоджується, втім, вимагає, щоб втрату своєї полонянки йому відшкодували якоюсь іншою, а саме – тією, що її собі взяв Ахілл, Брісеїдою.

Розлючений Ахілл, якого Агамемнон привселюдно принизив, забравши його заслужену здобич, погордливо відмовляється далі воювати, поки йому не повернуть полонянку. Німфа Фетіда, мати Ахілла, побачивши, як заділи її сина, просить у Зевса обіцянку, що ахейці страждатимуть і зазнаватимуть поразок, допоки Ахілл, один із найбільш дужих воїнів, не повернеться на поле бою. На цьому, власне, основний сюжет і базується, хоча, без усіляких сумнівів, лише цим не обмежується. Як зазначає у своїй статті «Було колись під Іліоном» видатний український філолог А. О. Білецький: «Гнів Ахіллеса – основна тема «Іліади». Всі інші епізоди так чи інакше пов'язані з цією темою» [15, с. 5].

Далі Гомер описує поразки ахейців, наради, битви, взаємодію богів і воїнів, героїв, а також їхні «внутрішньосімейні» відносини, причому оповідач відчуває себе однаково комфортно як на полі бою під Троєю, так і на Олімпі, де мешкають боги і де також відбуваються деякі події.

Що стосується «Історії про зруйнування Трої», ми маємо зовсім інший розклад, адже удаваний Дарет Фрігійський, подібно Геродоту, «Історія» якого, хоча й повинна описувати греко-перські війни, втім, починається задовго до самих греко-перських війн, має на меті описати не лише саме війну, у гущу якої нас закидає Гомер, але й її першопричини, починаючи таким чином далеко не з конфлікту, намічаючи лише його передісторію і певні передумови.

Як нам добре відомо із міфів і літературних творів, за основу яких взято Троянський цикл міфів, передумови до Троянської війни складаються з двох епізодів: 1 — сватання до Гелени, 2 — весілля Пелея, батька Ахілла. Розберемося із ними по порядку.

1: Гелена була настільки прекрасною, що за те, щоб взяти її в дружини, сперечалася мало не вся Греція, тоді мудрий Одиссей запропонував, щоб вона сама обрала собі нареченого, в інші наречені нехай укладуть між собою договір, що не стануть оспорювати її вибір і намагатися заподіяти шкоду обраному нареченому. Ось як цей епізод виглядає М. Куна: «Пусть прекраснокудрая Елена решит сама, чьей женой хочет она стать. А все женихи пусть дадут клятву в том, что никогда не подымут они оружия против того, кого изберет Елена в мужья, а будут всеми силами помогать ему, если он призовет их в случае беды на помощь» [18] («Нехай прекрасна Єлена вирішить сама, чиєю дружиною хоче вона стати. А всі женихи нехай заприсягнутьися втім, що ніколи не здіймуть вони зброї на того, кого вибере Єлена чоловіком, а всіма силами допомагатимуть йому, якщо покличе він їх у біді собі на допомогу» [17]).

2: На весілля німфи Фетіди із Пелеєм не позвали богиню розбрату Ериду, яка вирішила підступно відімститися, підкинувши до зали, де святкували подію боги і смертні, яблуку із написом «τῆ καλλίστῃ» (найкрасивішій), і саме через це яблуку посварилися три богині — Гера, Афіна і Афродіта, розсудити яких Зевс, відмовившись, передав Александру Парісу, сину Пріама, троянського царя. Богині разом із Гермесом направляються на гору Іду, де пастухує Паріс, і, бажачи підкупити його, пропонують різні дари, якщо лише він віддасть одній з них яблуку. Найбільше простакуватого, скажемо прямо, Александра приваблює обіцянка Афродіти дати йому у дружини найкрасивішу жінку усієї Еллада, тому саме їй він і віддає золоте яблуко розбрату.

Ось, власне, і передумови до Троянської війни: клятва грекомовних вождів про ненапад і сварка богинь. Далі Паріс за допомогою Афродіти підступно викрадає Гелену у обраного нею Менелая, чим дає *casus belli*.

Таку історію ми знаємо з класичних міфів. Тепер давайте розглянемо причини і передумови війни, які описує нам Дарет Фрігійський, і вже з перших же розділів ми бачимо разючу відмінність одного твору від іншого. Якщо у Гомера, представника архаїчного грецького світосприйняття, все підчиняється долі, фатуму, то автор «Історії про зруйнування Трої» подає нам зовсім іншу картину, де логіка, *ratio* заправляє усім, що вельми характерно для пізньоримського-ранньосередньовічного світосприйняття.

Які ланку передумов змальовує для нас Дарет Фригійський?

По-перше (і в цьому полягає його велика оригінальність), він поєднує між собою два великих цикла міфів: троянський цикл і історію про аргонавтів. Його історія починається з плавання аргонавтів, яких у подорож споряджає пелопонеський цар Пелій, злякавшись, що його племінник Ясон, якого всі люблять і поважають, усуне його від влади. Щоб цього не сталося, він пропонує сміливцю Ясону відправитися за золотим руном у Фрігію, де царює Лаомедонт. Коли ж греки припливають туди, то Лаомедонт, перелякавшись, пригрожує їм нападом, якщо вони не покинуть його рубежі. Греки, розуміючи, що у них не стане сил відбиватися від цілої армії на чужій території, крадуть руно і повертаються додому. Один лише Геркулес ніяк не може змиритися із образою, що її наніс грекам цар Лаомедонт.

Увесь 3 розділ Геркулес займається тим, що обходить різних героїв і ділиться із ними планами про помсту цареві, який не проявив до них належної гостинності. У союзники собі він збирає добре відомих нам з «Іліади» героїв: Кастор і Поллукс (Спарта), Теламон (Саламін), Пелей (Фтія), Нестор (Пілос). І у цьому ж розділі, зібравши всіх, він направляється до

Ліону, де у битві вбиває царя Лаомедонта, а Теламону – *virtutis causa Hesionam Laomedontis regis filiam dono dedit* (за доблесть віддав в дарунок дочку царя Лаомедонта Гесіону). Один лише син царя, Пріам, який в час був у Фригії, залишається в живих. Він, не барючись, вирішує повертатися в розграбований Іліон, укріпити місто, відбудувати і покращити стіни, спорудити нові ворота. Після чого він Анетенора із посольством в Грецію, щоб той переказав грекам, що цар, хай як би несправедливо вони не поступили, готовий закрити на все (навіть на вбивство батька) очі, якщо лише йому повернуть сестру Гесіону.

Звісно ж, можна також підмітити, що уже протягом цих трьох перших розділів автор багато в чому «підлаштував» оригінальні міфи, як, наприклад, те, що Пріама не вбили через те, що він не був поряд із батьком. Сенека у своїй трагедії «Троянки» подає зовсім іншу трактовку: «*Vidit pueri regis lacrimas et Troia prior, parvusque minas trucis Alcidae flexit Priamus*» [10] («Й раніше бачила Троя сльози царського сина, що ними малий у Алкіда сурового совість збудив»). Як ми бачимо, тут Пріам рятується своїм малолітством.

Наступний епізод, який ми вважаємо за потрібне виділити, – це суд Паріса. У всій передісторії Троянської війни він відіграє мало не ключову роль, адже саме через цей суд Александрові пізніше випало на долю викрасити Гелену. Звісно ж, наш автор також не міг випустити цей водяний знак всього троянського циклу міфів, втім, із притаманним реалізмом він трактує цей суд як сон, який наснився Парісові, коли він приліг відпочити у ідейському лісові: «*...in somnis Mercurium adduxisse Junonem, Venerem, Minervam, ut inter eas de specie judicaret. Et tunc sibi Venerem pollicitam esse, si suam speciem meliorem harum specie judicaret, daturam se ei uxorem, quae in Graecia speciosior videretur*» [3] («...уві сні Меркурій привів до нього Юнону, Венеру і Мінерву, аби він оцінив їх за зовнішністю. Тоді пообіцяла йому Юнона, що, як він назве її зовнішність найгарнішою із усіх, вона йому дарує

жінку, яку у Греції всі мають за найпрекраснішу»). Цей сон Александр переповідає троянцям, коли підбадьорює їх до побудування флоту, і вони сприймають його як хороший знак, а Пріам навіть починає думати про те, що Юнона, явившись уві сні його синові, стане його покровителькою. Один лише Гелен не піддається загальному оптимізму, приступ якого викликає у троянців цей сон, і пророкує знищення Трої.

Таким чином, ми можемо сказати, що у «Історії про зруйнування Трої» епізод із судом Паріса набуває зовсім іншого значення. Якщо в класичних міфах він виконував роль однієї із основних віх на шляху до війни, то у романі удаваного Дарета Фрігійського він відіграє скоріше побічну роль, як ще один із можливих аргументів для того, щоб троянці почали війну, знаменуючи собою божественну підтримку і допомогу у разі війни.

І останній важливий епізод, на який ми повинні звернути увагу, – це захоплення Трої. Складно відсторонитися від версії про Троянського коня, який давно вже став притчею во язицях і історії котрого нині знають навіть малі діти, але наш автор наче спеціально відкидає цей сюжетний хід. Звичайно ж, спираючись на усі історії про Трою, складно зовсім стерти його із структурного полотна, тому наш удаваний Дарет Фрігійський все ж вводить Троянського коня, але в дусі притаманного йому реалізму.

То як же з'являється цей самий кінь у «Історії про зруйнування Трої»? Почнемо здалеку. По-перше, ніякий хитромудрий Одиссей/Улісс нічого не вигадує, по-друге, самі троянці (якщо точніше, декілька змовників на чолі із Енеєм і Антенором) вирішують здати своє місто ворогу, не бажаючи слідувати за Пріамом, який керується принципом *aut vincere, aut mori*, і підбадьорює свої війська, позбавлені найсміливіших і найкращих вождів, все одно виступати на бій із аргів'янами. Поспіхом вони домовляються із Агамемноном, яким чином і на яких умовах відбудеться здача міста, і Агамемнон виносить на нараду питання, чи варто їм вдаватися до такої

ризикованої затії, і тут, власне, «з'являється» Улісс, який, на відміну від класичного міфу, намагається відмовити своїх союзників від такого ризику. Втім, інші йому заперечують, і, не знайшовши підтримки ні від кого, окрім Нестора, погоджується вступити в змову із троянцями.

Де ж тут, логічно постає питання, троянський кінь? А троянського коня зображено на зовнішній стороні Скейських воріт, біля яких сторожуватимуть у ніч здачі міста Антенор і Анхіз, які, власне, й впустять греків у місто. Власне, це єдина трактовка появи троянського коня у творі, яка, скажемо відверто, не несе ніякої сюжетної цінності: на воротах із тим самим успіхом могло б бути зображено і гірського лева, і швидку лань – і навряд чи це якось би вплинуло на подальший розвиток подій. Втім, складно не помітити винахідливість автора у його намаганні витримати все у раціональному і реалістичному ключі.

Ще один структурний відгомін Гомера ми зустрічаємо у «каталогах». Відомий гомерівський список кораблів, оспіваний у вірші Осипа Мандельштама «Бессонница. Гомер. Тугие паруса...» [19], і що він його «прочёл до середины», має паралель і в «Історії про зруйнування Трої», але тут замість каталога кораблів автор спочатку подає нам «каталог персонажів»: у 12 і 13 розділах нам подають повний список основних персонажів із більш-менш детальним описом їхньої зовнішності. А вже у 14 розділі з'являється й каталог союзників Агамемнона, де описується, хто, звідки і з якою кількістю кораблів прибуває, трошки далі – у 18 розділі – також подається список союзників царя Пріама.

Першу цікавинку, яку ми відмітимо, пов'язану із цими списками, — це поява в них Бресеїда. Якщо для «Іліади» цей персонаж надзвичайно важливий, адже через неї починає розгортатися сюжет, то в «Історії про зруйнування Трої» єдине місце, де ми зустрічаємо цього персонажа, — це, власне, цей самий список персонажів. Отже, можна подумати, що спочатку

планувалася якась сюжетна лінія, що включала Бресеїду, але в процесі написання автор передумав.

Однак, навіть не зважаючи на відсутність Бресеїди, Ахілл в якийсь момент все одно відмовляється битися. Але у «Історії про зруйнування Трої» причиною цієї відмови виступає Поліксена, в яку Ахілл закохується.

І друга цікавинка, яку слід відзначити, — це, власне, самі описи героїв. За Античності, герой — це напів бог, він поєднує у собі красу фізичну з красою душевною. В «Історії про зруйнування Трої» автор змальовує нам портрети героїв, далеких від ідеалу: Гектор, наприклад, косоокий і шепелявий. Нічого дивовижного в можливості такого опису героя немає, адже твір, судячи з усього, було написано на межі Античності і Середньовіччя, коли людське тіло, таке значиме і важливе для «старої» культури, починає десакралізуватися під впливом християнства, на перший план виходить краса духовна і душевна, якої як раз і не бракує героям «Історії про зруйнування Трої», адже всі вони напрочуд відважні, помірковані, дужі в бою й на нарадах.

Незвичною, на перший погляд, рисою цього твору є те, що, хоча його й витримано в дусі реалізму, втім, там залишається місце для пророкувань і передбачень. Не лише Гелен і Кассандра передвіщають Трої загибель, але також і другорядні, здавалося б, незначні персонажі, як от батька Панта Евфорб. У 15 розділі з'являється пророцтво від Дельфійського оракула, куди Ахіллеса направили отримати пораду, і у пророцтві цьому йдеться про те, що, як ми й знаємо із міфології, Трою буде захоплено на десятому році війни. У 24 розділі Андромаха бачить віщій сон, у якому вбивають її чоловіка Гектора, і намагається перешкодити йому у виході на поле бою, але Гектор не слухається дружини, через що й гине.

Обов'язково варто зазначати також і те, що герої «Історії про зруйнування Трої» хоча й носять ті ж імена, що герої Гомера, але зазвичай

разюче відмінні від їхніх прототипів. У нашій історії ми бачимо Агамемнона, такого жадібного до влади в «Іліаді», абсолютно безамбіційним і готовим мирно передати владу іншому вождю. Боязкуватий Александр із «Іліади» у «Історії про зруйнування Трої» постає сміливим воїном, не гіршим захисником вітчизни, ніж його брат Гектор. Ахіллес, відносини якого із Агамемноном у «Іліаді», м'яко кажучи, напружені, у «Історії про зруйнування Трої» постає його абсолютним і безумовним союзником, який щиро засуджує усунення Агамемнона від влади. Не говорячи вже про те, що у творі удаваного Дарета Фрігійського активно діють персонажі, яких Гомер або не згадує зовсім, або ж згадує лише побіжно.

Розділ III. Переклад повісті Дарета Фрігійського

«Історія про зруйнування Трої»

CORNELIUS NEPOS SALLUSTIO CRISPO S.

Cum multa Athenis studiosissime agerem, inveni historicam Daretis Phrygii, ipsius manu scriptam, ut titulus indicat, quam de Graecis et Trojanis memoriae mandavit. Quam ego summo amore complexus, continuo transtuli. Cui nihil adjiciendum vel diminuendum reformandi causa putavi, alioquin mea posset videri. Optimum ergo duxi, vere et simpliciter perscripta, si eam ad verbum in Latinitatem transverterem, ut legentes cognoscere possent, quomodo hae res gestae essent: utrum magis vera existiment, quae Dares Phrygius memoriae commendavit, qui per id tempus vixit et militavit, quo Graeci Trojanos oppugnarent; an Homero credendum, qui post multos annos natus est, quam bellum hoc gestum fuisset: de qua re Athenis iudicium fuit, cum pro insano Homerus haberetur, quod Deos cum hominibus belligerasse descripsit. Sed hactenus ista. Nunc ad pollicitum revertamur.

Корнелій Непот своєму Саллюстію Кріспу посилає привіт

Оскільки я у Афінах багато чим цікавим займався, до рук мені потрапила історія Дарета Фрігійського, його власною рукою написана, як зазначено у назві, і в якій він увіковічнив греків і троянців. Надзвичайно нею захопившись, я одразу ж її переклав. До історії цієї я нічого не додав і нічого не відняв, що могло б її змінити і видатися написаним від мене. Отож, я вирішив перекласти її латиною дослівно, саме так, як вона й була написана, правдиво і просто, щоб читачі змогли дізнатися, якими були бойові дії, і тоді

самостійно вирішити, чи більш правдивим є те, що Дарет Фрігійський, який жив і воював у той самий час, коли греки напали на троянців, надав пам'яті, або ж у тому, якою була ця війна, заслуговує більшої довіри Гомер, народжений багато років потому. У Афінах бо вважалося безумством, що він написав про богів, які воювали разом із людьми, і навіть було судилище з цього приводу. Але на цьому досить, повернемося до обіцяної історії.

[1.] Pelias rex, Aesonem fratrem habuit. Aesonis filius erat Jason, virtute praestans: et qui sub ejus regno erant, omnes eos hospites habebat, et ab eis validissime amabatur. Pelias rex, ut vidit Jasonem acceptum esse omnibus, veritus est ne sibi injurias faceret, et se regno ejiceret. Dicit Jasoni Colchis pellem arietis inauratam esse, dignam ejus virtute, ut eam inde auferret, omnia se ei daturum pollicetur. Jason ubi audivit, ut erat fortis animi, et qui loca omnia nosse volebat, atque clariorem se futurum existimabat, si pellem inauratam Colchis abstulisset, dicit Peliae regi se velle eo ire, si vires sociique non deessent. Pelias rex Argum architectum vocari jussit, et ei imperat ut navem aedificaret quam pulcherrimam, ad voluntatem Jasonis. Per totam Graeciam rumor cucurrit, navem aedificari, in qua Colchos eat Jason, pellem auream petiturus. Amici et hospites ad Jasonem venerunt, et pollicentur se una ituros. Jason gratias illis agit: et rogavit ut parati essent, cum tempus superveniret. Jason cum tempus supervenit, literas ad eos misit qui erant polliciti, sese una ituros, et illico convenerunt ad navem, cujus nomen erat Argo. Pelias rex quae opus erant in navim imponi jussit: et hortatus est Jasonem, et qui cum eo ituri erant, ut animo forti irent ad perficiendum quae conati essent. Ea res claritatem Graeciae et ipsis factura videbatur. Demonstrare eos qui cum Jasone profecti sunt, non nostrum est: sed qui vult eos cognoscere, Argonautas legat.

I. У царя Пелія на Пелопоннесі був брат Есон. А син Есона Ясон, славний відвагою, був люб'язний до всіх, хто знаходився під його владою, за

що його дуже сильно любили. Цар Пелій, як побачив, що Ясон настільки милий був кожному, перелякався, як би той не наробив йому лих і його самого від влади не усунув. Тоді сказав він Ясонові, що у Колхиді є золоте руно, гідне його відваги, і якщо Ясон його привезе/поцупить, то Пелій обіцяє дати йому усе чого той багатиме. Ясон – а був він сильний духом і охочий до всякого пізнання земель – порахував, почувши про це, що набуде ще більшої слави, і відповів, що, коли не забракує мужів і союзників, то він попрямує до Колхиди. Пелій постановив покликати будівничого Арга і наказав, аби він спорудив якнайкращий корабель за бажанням Ясона. Усією Грецією тоді пройшла чутка, що споруджують судно, на якому Ясон плистиме до Колхиди просити золоте руно. Друзі і ті, із ким Ясон був гостинним, прийшли тоді до нього і пообіцяли, що попливуть разом. Ясон їм подякував і попросив, щоб вони були готові, коли настане пора. Тим часом, корабель будували, а коли пройшов рік, Ясон написав усім, хто обіцяв разом із ним плисти, і вони той час же прибули до корабля, який назвали «Арго». Цар Пелій, який поспішав спорудити корабель, підбадьорював Ясона і тих, хто з ним відпливає, щоб вони мали силу духу довершити те, на що наважились. Видавалося, що це буде славою як для Греції, так і для нього самого. Мабуть, не на часі нам називати усіх, хто відплив із Ясоном, але ті, які бажать про них довідатися, нехай читають про Аргонавтів.

[2.] Jason, ut ad Phrygiam venit, navem admovit ad portum Simoenta. Deinde omnes exierunt de navi ad terram. Laomedonti regi Trojanorum nuntiatum est, mirandam navim in portum Simoenta intrasse, et in ea juvenes de Graecia advectos esse. Ubi audivit Laomedon rex commotus est, et consideravit commune periculum, si consuescerent Graeci ad sua littora navibus adventare. Mittit itaque ad portum qui dicant ut Graeci de finibus ejus discedant: et si non dicto obedissent, tum sese armis ejecturum de finibus. Jason et qui cum eo venerant graviter tulerunt crudelitatem Laomedontis, sic se ab eo tractari, cum nulla ab illis injuria facta esset: simul et timebant

multitudinem barbarorum, si contra imperium conarentur permanere, ne opprimerentur: cum ipsi non essent parati ad praeliandum, navim conscenderunt, a terra recesserunt, Colchos profecti sunt, pellem abstulerunt, domum reversi sunt.

2. Ясон, як прибув до Фрігії, направив корабель до порту Сімоїса. Затим усі зійшли з корабля на землю, царю ж Лаомедонту було сповіщено, що дивовижний корабель зайшов в порт, а на ньому прибули юнаки із Греції. Коли Лаомедонт почув про це, він захвилювався і вирішив, що буде вельми небезпечно, якщо греки призвичаються припливати кораблями до його берегів. Тому й відправив він до порту людей, щоб вони сповістили грекам, аби ті покинули його кордони: а якщо вони не послухаються сказаного, то він їх сам силами війська вигоне із своїх земель. Ясон і ті, хто із ним прибули, тяжко сприйняли таку жорстокість від Лаомедонта, особливо через те, що вони ніякого зла йому не заподіяли, а він так до них поставився. Втім, вони перелякалися, як би така чисельність варварів їх не поборолася, якщо вони всупереч наказу намагатимуться залишитись. Оскільки вони не були готові до битви, то піднялися на корабель, від суші відійшли, покинули Колхиду і, вкравши руно, повернулися додому.

[3.] Hercules graviter tulit a rege Laomedonte contumeliose sese tractatum, et eos qui una profecti erant Colchos cum Jasone, Spartamque ad Castorem et Pollucem venit. Agit cum his, ut secum suas injurias defendant, ne Laomedon impune ferat, quod illos a terra et portu prohibuisset. Multos adjutores dicit futuros, si se accommodassent. Castor et Pollux omnia promiserunt se facturos esse, quae Hercules vellet. Ab his Salaminam profectus, ad Telamonem venit: rogat eum ut secum ad Trojam eat, et suas injurias secum defendat. Telamon promisit omnibus se paratum, quae Hercules vellet. Inde apud Phthiam profectus est ad Peleum, rogatque eum ut secum eat ad Trojam: pollicitusque est ei Peleus se iturum. Inde Pylum ad

Nestorem profectus est; rogat eum Nestor quid venerit. Hercules dicit, quod dolore commotus sit, velle se exercitum in Phrygiam ducere. Nestor Herculem collaudavit, operamque suam pollicitus est. Hercules ubi omnium voluntates intellexit, naves XII. parat, milites eligit. Ubi tempus datum est proficiscendi, literas ad eos quos rogaverat misit, qui cum suis hominibus cum venissent, profecti sunt in Phrygiam: et ad Sigeum noctu accesserunt. Inde Hercules, Telamon, et Peleus exercitum e navibus eduxerunt: qui vero praesidio essent, Castorem, Pollucem, et Nestorem reliquerunt. Laomedon cum equestri copia ad mare venit, et coepit proeliari. Hercules ad Trojam ierat, et imprudentes qui erant in oppido oppugnare coepit. Quod ubi Laomedonti regi nuntiatum est, oppidum ab hostibus oppugnari, Ilium ilico revertitur: et in itinere obvius Graecis factus, ab Hercule occiditur. Telamon primus oppidum Ilium intravit: cui Hercules virtutis causa Hesionam Laomedontis regis filiam dono dedit. Laomedontis filii qui cum eo erant occiduntur. Priamus in Phrygia erat, ubi eum Laomedon ejus pater exercitui praefecerat. Hercules et qui cum eo venerant praedam magnam fecerunt, et ad naves deportaverunt. Inde domum proficisci decreverunt.

3. Геркулес же тяжко сприйняв таке презирливе ставлення до себе і до тих, хто разом із Ясоном прибув в Колхиду, і пішов в Спарту до Кастора і Поллюкса. Із ними він задумав разом відітститися за образи і не дозволити Лаомедонту залишитися непокараним за те, що їх прогнав з землі і порту, і сказав, що помічників не забракує, якщо вони приєднаються. Кастор і Поллюкс пообіцяли, що виконають усе, чого хоче Геркулес. Від них він, попрямувавши в Саламін, прийшов до Теламона просити його, щоб відправився із ним до Трої і помстився за образи. Теламон пообіцяв, що буде готовий до усього, чого бажає Геркулес. Після цього прийшов він у Фтії до Пелея і запитав у нього, чи той піде із ним на Трою, Пелей пообіцяв, що піде. Потім прийшов в Пелос до Нестора, і той його запитав, навіщо він прийшов. Геркулес відповів, що болісно йому було на душі від образи Ламедонта і що

хоче він вести військо у Фрігію. Нестор Геркулеса за те похвалив і пообіцяв свою допомогу. А Геркулес, зрозумівши підтримку усіх, підготував 12 кораблів і зібрав воїнів. Коли настала пора висуватися, він відправив листи до тих, із ким змовився, щоб вони із своїми людьми приходили, і вони прибули у Фрігію, підійшовши вночі до Сігеї. Тоді Геркулес, Теламон і Пелей вивели війська з кораблів, Кастора, Поллукса і Ністора ж залишили на захисті. Лаомедонт, прибувши із багатьма вершниками до берега моря, завзявся боротися, а Геркулес тим часом пішов на Трою і нечестивих троянців почав атакувати. Як тільки було повідомлено царю Лаомедонту про те, що місто штурмують вороги, він одразу ж вирішив повертатися до Іліона, але на зворотному шляху, зустрівшись із греками, був убитий Геркулесом. Теламон же перший увійшов у місто, і йому за відвагу Геркулес видав у дарунок Гесіону, дочку царя Лаомедонта, синів якого, бувших разом із ним, також убили. Пріам лише залишився у Фрігії, де його батько Лаомедонт дав йому владу над військом. Геркулес же і його союзники захопили велику здобич і, загрузивши її на кораблі, вирішили, що час вже їм відправлятися додому.

[4.] *Telamon Hesionam secum convexit. Noc ubi Priamo nuntiatum est, patrem occisum, cives direptos, praedam avectam, Hesionam sororem dono datam, graviter tulit tam contumeliose Phrygiam tractatam esse a Graiis. Ilium petit cum Hecuba uxore et liberis Hectore, Alexandro, Deiphobo, Heleno, Troilo, Andromacha, Cassandra, Polyxena. Nam erant et alii filii ex concubinis nati; sed nemo ex regio genere dixit esse, nisi eos qui erant ex legitimis uxoribus. Priamus ut Ilium venit, minime moram fecit, ampliora moenia extruxit, et civitatem munitissimam reddidit; et militum multitudinem ibi esse fecit, ne per ignorantiam opprimeretur, ita ut Laomedon pater ejus oppressus est. Regiam quoque aedificavit, et ibi Jovi Statori aram consecravit. Hectorem in Paeoniam misit. Ilio portas fecit, quarum nomina haec sunt, Antenorica, Dardania, Iliaca, Scaea, Thymbraea,*

Trojana. Deinde, postquam Ilium stabilitum vidit, tempus expectavit. Ut visum est ei patris injurias ulcisci, Antenorem vocari jubet; dicit ei velle se, eum legatum in Graeciam mittere, cum graves sibi injurias ab his qui cum exercitu venerant factas in Laomedontis patris nece, et in abductione Hesionaе pertulisset, omnia tamen aequo animo passurum, si Hesiona ei redderetur.

4. Теламон Гесіону із собою забрав. Скоро Пріамові було сповіщено про те, що його батька вбито, містян пограбовано, здобич викрадено, а Сестру Гесіону у дарунок віддано – усі ці приниження, що греки нанесли Фрігії, він тяжко сприйняв і попрумував до Іліона із дружиною Гекубою і дітьми – Гектором, Александром, Дейфобом, Геленом, Троїлом, Андромахою, Кассандрою і Поліксеною. Бкли у нього й діти народжені від наложниць, втім, ніхто з них не мав права належати до царського роду, окрім зачатих від законних дружин. Прибувши в Іліон, Пріам не зволікав і одразу укріпив місто, спорудивши ширші стіни, а також розмістив там велику кількість воїнів, щоби не бути через невідготованість притиснутим, як це сталося із його батьком Лаомедонтом. Окрім того, він збудував царський палац, де Дію-Захиснику присвятив вітвар. Гектора відправив в Пеонію. Збудував у Іліоні ворота, які було наречено Антенорійськими, Дарданійськими, Ілійськими, Скеанськими, Тшмбрійськими і Троянськими. Нарешті, побачивши, що Іліон укріплено, прийнявся чекати. Оскільки хотілося йому відітститися за батька, він наказав покликати Антенора і сказав йому, що хоче відправити його посланцем у Грецію: греки ж бо нанесли йому тяжкі образи, прийшовши із військом, вбивши батька і полонивши Гесіону. Втім, усе це він знесе із спокійною душею, якщо лише йому повернуть сестру.

[5.] Antenor, ut Priamus imperavit, navim conscendit, et profectus venit Magnesiam ad Peleum. Quem Peleus hospitio triduo recepit, die quarto

rogat eum quid venerit. Antenor dicit ea quae a Priamo mandata erant, Graios postulare, ut Hesiona redderetur. Haec ubi Peleus audivit, graviter tulit, eo quod hoc pertinere ad se videbat: jubet eum de finibus suis discedere. Antenor nihil moratus, navim ascendit, iter fecit Salaminam ad Telamonem: rogare eum coepit, ut Priamo sororem Hesionam redderet; non enim esse aequum tam diu in servitute habere regii generis puellam. Telamon Antenori respondit, nihil a se Priamo factum: sed quod virtutis causa donatum sit, se nemini daturum: ob hoc Antenorem insula discedere jubet. Antenor navim conscendit, in Achaïam venit. Inde ad Castorem et Pollucem delatus, coepit ab his postulare, ut Priamo satisfacerent, et ei Hesionam sororem redderent. Castor et Pollux negaverunt injuriam Priamo factam esse, sed Laomedontem eos priorem laesisse: Antenorem discedere jubent. Inde Pylum ad Nestorem venit, dixit Nestori qua de causa venisset. Qui ut audivit, coepit objurgare, cur ausus sit in Graeciam venire, cum a Phrygibus Graeci prius laesi fuissent. Ubi audivit Antenor nil impetrasse, et contumeliose tractari Priamum, navim conscendit, domum reversus est. Priamo regi demonstrat, quomodo unusquisque responderit: et quomodo ab illis tractatus sit: simulque hortatus est Priamum, ut eos bello persequatur.

5. Антенор, як Пріам і наказав, зійшов на корабель і, відправившись у Магnezію, прибув до Пелея. Три дні гостинно чествував його Пелей і лише на четвертий запитав, навіщо він прийшов. Антенор тоді сказав те, що було передано Пріамом – вимагати-де у греків, щоб вони повернули Гесіону. Коли Пелей це почув, йому здалося, буцім це стосується його, через що він розлютився і наказав Антенорові покинути його кордони. Антенор же, не зволікаючи, зійшов на корабель і попрямував на Саламін до Теламона, щоб його просити, аби Пріамові віддали сестру його Гесіону, негоже ж бо так довго у рабстві тримати дівицю із царського роду. Теламон же відповів Антенору, що ніякого зла Пріамові не заподіяв, але й віддавати те, що доблестю здобув, не збирається. По цьому наказав йому забиратися з острова

геть. Тоді Антенор зійшов на корабель і, прибувши в Ахаю до Кастора і Поллукса, почав у них вимагати, аби Пріама задовольнили і віддали йому сестру Гесіону. Кастор і Поллукс взагалі заперечували, що заподіяли якоїсь несправедливості Пріамові, оскільки Лаомедонт перший наніс їм образу, і наказали Антенору забиратися. Тоді він прибув на Пілос до Нестора і одразу розповів, з якої причини прибув. Той же, почувши, заповзявся хулити Антенора, що посмів прибути у Грецію після того, як фрігійці греків так тяжко образили. Зрозумів, насилу, Антенор, що нічого не виблагає, почувши, як презирливо ставляться до Пріама, і зійшов на корабель, повернувся додому, де переповів царю Пріаму, як греки йому відповідали і як ставилися до нього, чим остаточно завірив Пріама, що слід йти на них війною.

[6.] Continuo Priamus filios vocari jubet, et omnes amicos suos, Antenorem, Anchisen, Aenean, Ucalegontem, Bucolionem, Panthum, Lamponem, et omnes filios qui ex concubinis nati erant. Qui ut convenerunt, dixit eis se Antenorem legatum in Graeciam misisse, ut hi sibi satisfacerent quod patrem suum necassent, Hesionam sibi redderent, illos contumeliose tractasse, et Antenorem nihil ab eis impetrasse: verum quoniam suam voluntatem facere noluissent, videri sibi exercitum in Graeciam mittere, qui praedas raperet ab eis; ne barbaros Graeci irrisui haberent. Hortatusque est Priamus liberos suos, ut hujus rei principes forent, maxime Hectorem: erat enim major natu: qui coepit dicere, velle se quidem voluntatem patris exequi, et Laomedontis avi sui necem ulcisci, et quascumque injurias Graeci Trojanis fecissent, ne impunitum id Graiis foret: sed vereri, ne non perficere possent quod conati essent; multos adjutores Graeciae futuros; Europam bellicosos homines habere; Asiam semper in desidia vitam exegisse, et ob id classem non habere.

6. Одразу ж після цього Пріам наказав зазвати своїх синів і друзів, Антенора, Анхіза, Укалегонта, Буколіона, Лампона, і навіть тих синів, що

були народжені від наложниць. Коли вони зібралися, то Пріам їм розповів, як відправив Антенора до греків послом, аби вони відплатили за вбивство батька поверненням сестри Гесіони, а греки натомість відплатили презирством і нічого не вдалося у них виблагати. Не хотіли вони задовольнити Пріамового бажання, тому, здається йому, потрібно видвигатися на Грецію із військом, щоб забрати у них здобич і показати, що із варварами жарти погані. Він підбадьорював своїх синів, аби вони очолили це дійство, а найбільше – Гектора, бо він був найстаршим. Тоді заговорив Гектор, що й сам бажає виконати батькову волю, помститися за вбивство діда свого Лаомедонта, а також тих образ, що греки їх вчинили троянцям, не залишити невідплаченими. Побоювався він лише того, що не вдасться їм зробити запланованого, оскільки граям не забракує помічників – у Європі бо люди войовничі, Азія ж завжди у гультяйстві ніжилася, через що у них нині навіть немає флоту.

[7.] Alexander cohortari coepit, ut classis praeparetur, et in Graeciam mittatur: se rei hujus principem futurum, si pater vellet: in Deorum benignitate se confidere, victis hostibus laude adeptam, de Graecia domum rediturum esse. Nam sibi in Ida sylva cum venatum abisset, in somnis Mercurium adduxisse Junonem, Venerem, Minervam, ut inter eas de specie judicaret. Et tunc sibi Venerem pollicitam esse, si suam speciem meliorem harum specie judicaret, daturam se ei uxorem, quae in Graecia speciosior videretur: ubi ita audisset, optimam facie Venerem judicasse: unde sperare debere Priamum, Venerem adjutricem Alexandro futuram. Deiphobus placere sibi dixit Alexandri consilium: et sperare Graecos Hesionam reddituros, et satisfacturos, si, ut depositum esset, classis in Graeciam mitteretur. Helenus vaticinari coepit, Graios venturos, Ilium eversuros, parentes et fratres hostili manu interituros, si Alexander sibi uxorem de Graecia adduxisset. Troilus minimus natu, non minus fortis quam Hector, bellum geri suadebat, et non debere terreri metu verborum Heleni. Quod omnibus placuit, classem

comparari, et in Graeciam proficisci. Priamus Alexandrum et Deiphobum in Paeoniam misit, ut milites eligerent: ad concionem populum venire jubet.

7. Александр заповзвся їх підбадьорювати, щоб побудували флот, який пошлють у Грецію, а він же, якщо батько того забажає, очолить його – царевич бо впевнений був у прихильності богів, тому, перемігши ворогів і здобувши славу, повернеться з Греції додому. Справа в тому, що коли він був у ідейському лісі на полюванні і приліг відпочити, уві сні Меркурій привів до нього Юнону, Венеру і Мінерву, аби він оцінив їх за зовнішністю. Тоді пообіцяла йому Юнона, що, як він назве її зовнішність найгарнішою із усіх, вона його одарує дружиною, яку у Греції всі мають за найпрекраснішу. Почувши таке, Александр присудив Венері перемогу. Через це Пріам вельми сподівався, що Венера стане Александрові помічницею. Дейфоб також схвалив план Александра, сподіваючись, що греки таки віддадуть Гесіону і поплатяться за несправедливість, якщо, як і було запропоновано, відправити у Грецію флот. Гелен же почав пророкувати, що прийдуть греки, зруйнують Іліон, батьків та братів ворожою рукою повбиваються, якщо Александр привезе із собою грецьку жінку. Троїл, найменший за роками, але не менший за силою від Гектора, переконував, що слід починати війну, а Геленових слів не боятися. Оскільки рішення підготувати флот і направити його у Грецію усім було до душі, Пріам відправив Александра і Дейфоба в Пеонію, щоб вони там набирали воїнів, а сам наказав скликати народ на раду.

[8.] *Commonefacit filios, ut majores natu minoribus imperarent. Monstravit quas injurias Graeci Trojanis fecissent: ob hoc Antenorem legatum in Graeciam, misisse, ut sibi Hesionam sororem redderent, et satisfacerent Trojanis. Antenorem contumeliose ab eis tractatum: nec quicquam ab his impetrare potuisse. Ob hoc placere sibi, Alexandrum mitti cum classe in Graeciam, qui avi sui mortem et Trojanorum injurias ulcisceretur. Antenorem dicere jussit, quomodo in Graecia tractatus sit. Antenor hortatus est Trojanos,*

ne horrescerent, ad bellandum in Graeciam suos alacriores fecit. Paucis demonstravit, quae in Graecia gesserat. Priamus dixit, si cui displiceret bellum geri, suam voluntatem ediceret. Tunc Panthus Priamo et propinquis prodit ea quae a patre Euphorbo audierat: si Alexander uxorem de Graecia adduxisset, Trojanis extremum exitium futurum. Sed pulchrius esse in otio vitam degere, quam in tumultu libertatem amittere, et periculum inire. Populus auctoritatem Panthi contempsit: regem dicere jusserunt, quid fieri vellet. Priamus dixit naves praeparandas esse, ut eatur in Graeciam: utensilia quoque populo non deesse. Populus conclamavit per se moram non esse, quo minus regis praeceptis pareatur. Priamus illis magnas gratias egit, concionemque dimisit. Ac mox in Idam sylvam misit, qui materiam succiderent, naves aedificarent. Hectorem in superiorem Phrygiam misit, ut exercitum pararet; et ita praesto esset. Cassandra, postquam audivit patris consilium, dicere coepit quae Trojanis futura essent, si Priamus perseveraret classem in Graeciam mittere.

8. Він наказав синам, аби старші молодшими керували, а народові показав, які образи греки нанесли троянцям, через що він відправив Антенора у Грецію послом, щоб вони повернули йому сестру Гесіону і тим умилювали троянців. До Антенора ж поставилися із презирством, і не зміг він нічого у них виблагати. Через те-то він і вважає за потрібне направити флот на чолі із Александром у Грецію, щоб він там відімстився за дідову смерть і за усі образи. Потім він передав слово Антенору, щоб той розповів, як саме до нього в Греції поставилися. Антенор підбадьорив троянців, щоби не боялися і до війни у Греції були більш готовими, і тоді швидко оповів, що він робив у Греції. Пріам сказав, що, як комусь не подобається ідея вести війну, той нехай вискаже свою волю. Тоді Пант Пріамові і його родичам переповів те, що почув від батька свого Евфорба, а саме – якщо Александр привезе собі із Греції дружину, це стане для троянців страшною погібеллю. Краще ж бо, казав він, вільне життя вести, ніж у боротьбі втратити свободу і

накликати на себе небезпеку. Народ же, порадою Панта зневаживши, попросив, щоб цар сказав, як він хоче, щоб було. Пріам тоді сказав, що варто будувати кораблі, щоб направитись у Греці, матеріалу ж бо не забракує. Гучними криками народ тоді запевнив, що за ними діло не стане і що вони царевим наказам підкоряться, за що Пріам їм гречно подякував і зібрання розпустив. Невдовзі після цього він відправив людей у ідейський ліс рубати дерево на спорудження кораблів, Гектора ж направив у верхню Фрігію, щоб він там набирав військо, яке вже скоро було готове. Лиш Кассандра, почувши батькове рішення, заговорила, що станеться із троянцями, якщо Пріам таки направить флот на Грецію.

[9.] Interea tempus supervenit: naves aedificatae sunt. Milites supervenerunt, quos Alexander et Deiphobus in Paeonia legerant; et ubi visum est posse navigare, Priamus exercitum alloquitur: Alexandrum Imperatorem exercitui praeficit, mittit cum eo Deiphobum, Aeneam, Polydamantem. Imperatque Alexandro, ut primum Spartam accedat, Castorem et Pollucem conveniat, et ab his petat, ut Hesiona soror ejus reddatur, et satis Trojanis fiat. Quod si negassent, continuo ad se nuntium dirigat, ut exercitum in Graeciam possit mittere. Posthaec Alexander in Graeciam navigavit, adducto secum duce eo qui cum Antenore jam navigaverat. Non multos ante dies, quam Alexander in Graeciam navigavit, et antequam in insulam Cytheream accederet, Menelaus rex ad Nestorem Pylum proficiscens, Alexandro in itinere occurrit, et mirabatur regiam classem quo tenderet. Utrique occurrentes aspexerunt se invicem, inscii quo quisque iret. Castor et Pollux ad Clytaemnestram ierant, secum Hermionam neptem suam Helenae filiam abduxerant. Argis Junonis dies festus erat his diebus, quibus Alexander in insulam Cytheream venit, ubi ad fanum Veneris Dianae sacrificavit. Hi qui in insula erant mirabantur regiam classem, et interrogabant

ab illis qui cum Alexandro, qui essent, quid venissent. Responderunt illi a Priamo rege legatum missum ad Castorem et Pollucem, ut eos conveniret.

9. І ось настав час, коли кораблі було збудовано, а воїни, яких Александр і Дейфоб набрали в Пеонії, підтягнулися. По всьому було видно, що можна вже відпливати, і Пріам звернувся до воїнів із промовою, за якою назначив Александра головнокомандуючим над військом, а Дейфоба, Енея і Полідаманта відправив із ним. Александрові він наказав, щоб спочатку направлявся у Спарту до Кастора і Поллукса і у них просив, аби сестру Гесіону віддали, задовольнивши тим самим троянців. Якщо ж вони відмовляться, то нехай Александр одразу ж направить до нього вісника, що можна із військом видвигатися на Грецію. По цьому Александр відплив у Грецію, взявши із собою того самого провідника, що вже плавав із Антенором. Незадовго до відплиття Александра в Грецію і до його прибуття на Кіферу цар Менелай, направляючись на Пілос до Нестора, зустрів його на шляху і здивувався, куди це направляється цей царський флот. Зустрівшись, вони побачили один одного, але не знали, хто куди тримає путь. Кастор і Поллукс же йшли до Клітемнестри, взявши із собою племінницю Герміону, дочку Гелени. Було на Агросі свято Юнони у ті дні, коли Александр прибув на острів Кіферу, де він біля святилища Венери приніс жертву Діані. Ті ж, хто були на острові, дивувалися царському флотові і запитували у супутників Александра, хто вони такі і навіщо прибули, а вони їм відповідали, що від царя Пріама послів направлено до Кастора і Поллукса, щоб із ними вести перемови.

[10.] At vero Helena, Menelai uxor, cum Alexander in insula Cytherea esset, placuit ei eo ire. Qua de causa ad littus processit, ubi Dianae et Apollinis fanum est: ibi rem divinam Helena facere disposuerat. Quod ubi nuntiatum est Alexandro, Helenam ad mare venisse, conscius formae suae, in conspectu ejus ambulare coepit, cupiens eam videre. Helenae nuntiatum est,

Alexandrum Priami regis filium ad oppidum, ubi Helena erat, venisse. Quem etiam ipsa videre cupiebat. Et cum se utrique respexissent, ambo, forma sua incensi, tempus dederunt ut gratias referrent. Alexander imperat, omnes ut in navibus sint parati: nocte classem solvant, de fano Helenam eripiant, secum eam auferant. Signo dato fanum invaserunt, Helenam inviolatam eripiunt, in navem deferunt, et cum ea mulieres aliquas depraedantur. Quod oppidani cum vidissent, diu pugnaverunt cum Alexandro, ne Helenam eripere posset. Quos Alexander fretus multitudine sociorum superavit, fanum exspoliavit, homines secum quamplurimos captivos duxit, in navim imposuit, classem solvit, domum reverti disposuit, in portum Tenedon pervenit, ubi Helenam moestam alloquio mitigavit, patri rei gestae nuntium misit. Menelao postquam in Pylo nuntiatum est, cum Nestore Spartam profectus est, ad Agamemnonem fratrem misit Argos, rogans ut ad se veniat. Interea Alexander ad patrem suum cum praeda pervenit, et rei gestae ordinem refert.

10. А Гелені ж, дружині царя Менелая, коли Александр був на острові Кіфері, захотілося відправитися туди. Через це вона й вийшла на берег, де було святилище Діани і Аполлона. Там приступила вона до священнодійства. Александрові ж було сповіщено, що Гелена пішла до моря, і він, знаючи про її красу, почав там прогулюватися у неї на виду, бажаючи її побачити. Гелені було сповіщено, що Пріамів син Александр, якого вона й сама хотіла побачити, прибув до містечка, де саме перебувала вона. Лиш тільки вони побачили один одного, обидва, зачаровані красою, стали вичікувати, аби обмінятися люб'язностями. Александр наказав, щоб усі кораблі були готові вночі знятися з якоря, викрасти Гелену із святилища і повезти із собою. За сигналом вони вторглися в святилище, і схопили Гелену, яку неушкодженою доставили на корабель, а разом із нею ще якихось жінок захопили. Побачивши це, містяни довго боролися із Александром, аби він не зміг викрасти Гелену. Але Александр, покладаючись на силу союзників, їх переміг, пограбував святилище, захопив якомога більше полонених, яких

погрузив на корабель, і, знявшись із якоря, вирішив повернутися додому. Прибувши в порт Тенедос, він бесідою утішив печальну Гелену, а також надіслав батькові звіт про те, що сталося. Як тільки Менелая на Пілосі сповістили, він із Нестором направився у Спарту, пославши до брата на Аргос гінця, просячи його приєднатися. Тим часом Александр прибув до свого батька із здобиччю і переповів йому по порядку все, що сталося.

[11.] Priamus gavisus est, sperans Graecos causa recuperationis Helenae sororem Hesionam reddituros, et ea quae inde a Trojanis abstulerant. Helenam moestam consolatus est, et eam Alexandro conjugem dedit: quam ut aspexit Cassandra, vaticinari coepit, memorans ea quae ante praedixerat. Quam Priamus abstrahi et includi iussit. Agamemnon postquam, Spartam venit, fratrem consolatus est, et placuit ut per totam Graeciam conquesturi mitterentur ad convocandos Graecos, et Trojanis bellum indicendum. Convenerunt autem hi; Achilles cum Patroclo, Euryalus, Tlepolemus, Diomedes. Postquam Spartam accesserunt, decreverunt injurias Trojanorum persequi, exercitum et classem comparare. Agamemnonem imperatorem et ducem praeficiunt. Hi legatos mittunt, ut tota Graecia conveniant cum classibus et exercitibus ornati pariter ad Atheniensium portum, unde pariter ad Trojam proficiscantur, ad defendendas suas injurias. Castor et Pollux in recenti, postquam audierunt Helenam sororem suam raptam, navem ascenderunt et secuti sunt. Lesbo navim solverunt; maxima tempestate correpti, nusquam comparuerunt: postea dictum est, eos immortales factos. Itaque Lesbios navibus eos usque ad Trojam quaesitum isse, neque eorum vestigia usquam inventa domi renuntiasse.

11. Приам зрадив, сподіваючись, що греки, бажаючи повернути Гелену, повернуть сестру Гесіону і те, що викрали. Він утішив печальну Гелену і віддав її Александрові за дружину, але як тільки її побачила Кассандра, почала вона пророкувати, повторюючи те, що вже раніше передрікала. Тоді

Пріам наказав її увести і заключити. Агамемнон же, прибувши у Спарту, втішив брата і вирішив, що треба розіслати всією Грецією жалоби і зівзвати греків для оголошення війни троянцям. І ось хто прибув – Ахіллес із Патроклем, Евріал, Глеподем, Діомд. Лиш прибули вони до Спарти, як одразу вирішили помститися за образи троянців і готувати військо і флот, а Агамемнона обрали полководцем і вождем. Вони направили послів, щоб із усієї Греції прибували оснащені воїни із флотами і військами до афінського порту, а звідти вже вони направлятимуться на Трою, щоб відітститися за образи. Кастор і Поллукс, лише почувши про викрадення сестри своєї Гелени, зійшли на корабель і погналися у переслідування. На Лесбосі вони зняли з якоря, але їх, розбитих страшеним штормом, по цьому більше не бачили. Кажуть, що саме тоді вони стали безсмертними. Тоді лезбосці відправились їх шукати аж до самої Трої, але, не знайшовши й ні сліду їхнього, повідомили про це додому.

[12.] Dares Phrygius, qui hanc historiam scripsit, ait se militasse usque dum Troja capta est: hos se vidisse cum induciae essent, partim praelio interfuisse. A Dardanis audiisse, qua facie et natura fuissent Castor et Pollux. Fuerunt autem alter alteri similis, capillo flavo, oculis magnis, facie pura, bene figurati, corpore deducto. Helenam similem illis, formosam, animi simplicis, blandam, cruribus optimis, notam inter duo supercilia habentem, ore pusillo. Priamum regem Trojanorum vultu pulchro, magnum, voce suavi, aquilino corpore. Hectorem blaesum, candidum, crispum, strabonem, pernicious membris, vultu venerabili, barbatum, decentem, bellicosum, animo magnum, civibus clementem, dignum et amori aptum. Deiphobum et Helenum similes patri, dissimiles natura: Deiphobum fortem; Helenum clementem, doctum, vatem. Troilum magnum, pulcherrimum, pro aetate valentem, fortem, cupidum virtutis. Alexandrum candidum, longum, fortem, oculis pulcherrimis, capillo molli et flavo, ore venusto, voce suavi, velocem, cupidum imperii. Aeneam rufum, quadratum, facundum, affabilem, fortem

cum consilio, pium, venustum, oculis hilaribus et nigris. Antenorem longum, gracilem, velocibus membris, versutum, cautum. Hecubam magnam, aquilino corpore, pulchram, mente virili, justam, piam. Andromacham oculis claris, candidam, longam, formosam, modestam, sapientem, pudicam, blandam. Cassandram mediocri statura, ore rotundo, rufam, oculis micantibus, futurorum praesciam. Polyxenam candidam, altam, formosam, collo longo, oculis venustis, capillis flavis et longis, compositis membris, digitis prolixis, cruribus rectis, pedibus optimis, quae forma sua omnes superaret, animo simplici, largam, dapsilem.

12. Дарет Фрігійській, який цю історію записав, повідомляє, що брав участь у цій війні аж до взяття Трої і багатьох бачив почасти, коли наступало перемир'я, почасти під час битв, а від дарданійців почув про те, як виглядали і якими були Кастор і Поллукс. Були ж вони схожі між собою: із золотавим волоссям, великими очима і ясним лицем, доброї будови і з тілом дужим. Гелена на них схожа, красива, простодушна, ніжна, із витонченими гомілками, з родимою плямою поміж брів і з невеличкими вустами. Пріам, цар троянців, був великим, із гарними рисами обличчя, приємним голосом, орлиним тілом. Гектор – шепелявий, білошкірий, кучерявий, косоокий, із проворними членами і побожним бородатим лицем, пристойний і войовничий, із величною душею, до співвітчизників м'який, достойний любові. Дейфоб і Гелен були хоч і схожі на батька, але різні за характером. Дейфоб – сильний, Гелен – м'який, вчений і пророк. Троїл – великий, вельми гарний, здоровий, як на свій вік, сильний і повний завзяття до доблесті. Александр – білошкірий, високий, сильний, із прекрасними очима, ніжним золотавим волоссям, красивими вустами, приємним голосом, швидконогий, і охочий до влади. Еней – рудий, кремезний, красномовний, учтивий, гожий на пораду, побожний, красивий, із веселими чорними очима. Антенор – високий, стрункий, із швидкими членами, хитрий і обережний. Гекуба – велика, із орлиним тілом, красива, із чоловічим розумом, справедлива і

побожна. Андромаха – із великими очима, білошкіра, висока, гарна, сором'язна, розумна, скромна і ніжна. Кассандра, провісниця майбутнього, -- середнього росту, із округлими вустами, руда, із блискучими очима. Поліксена – білошкіра, висока, гарна, із довгою шиєю і пригожими очима, із золотавим довгим волоссям, стрункими членами, довгими пальцями, прямими гомілками, розкішними ногами, які своєю формою були за всі інші кращими, простодушна, щедра і розкішна.

[13.] Agamemnonem albo corpore, magnum, membris valentibus, facundum, prudentem, nobilem. Menelaum mediocri corpore, rufum, formosum, acceptum, gratum. Achillem pectorosum, ore venusto, membris valentibus et magnis, bene crispatum, clementem, in armis acerrimum, vultu hilari, dapsilem, capillo myrteo. Patroclum pulchro corpore, oculis vividis et magnis, verecundum, rectum, prudentem, dapsilem. Ajacem Oileum quadratum, valentibus membris, aquilino corpore, jucundum, fortem. Ajacem Telamonium valentem, voce clara, capillis nigris, in hostem atrocem. Ulysssem formosum, dolosum, ore hilari, statura media, eloquentem, sapientem. Diomedem fortem, quadratum, corpore honesto, vultu austero, in bello acerrimum, clamosum, cerebro calido, impatientem, audacem. Nestorem magnum, naso obunco, longum, latum, maximum, candidum, prudentem, consiliarium. Protesilaum corpore candido, vultu honesto, velocem, confidentem, temerarium. Neoptoleum magnum, virosum, stomachosum, blaesum, vultu bonum, aduncum, oculis rotundis, superciliosum. Palamedem gracilem, longum, sapientem, animo magnum, blandum. Podalirium crassum, valentem, superbum, tristem. Machaonem magnum, fortem, certum, prudentem, patientem, misericordem. Merionem rufum, mediocri statura, corpore rotundo, virosum, pertinacem, crudelem, impatientem. Briseidam formosam, alta statura, candidam, capillo flavo et molli, superciliis junctis,

oculis venustis, corpore aequali, blandam, affabilem, verecundam, animo simplici, piam.

13. Агамемнон – білотілий, великий, із кріпкими членами, красномовний, досвідчений і знатний. Менелай – середнього зросту, рудий, красивий, люб'язний і милий. Ахілл крепкогрудий, із красивими вустами, кріпкими і великими членами, дещо кучерявий, м'який, але у битвах вельми палкий, із веселим обличчям, розкішний, із волоссям каштанового кольору. Патрокл із гарним тілом і живими великими очима, сором'язливий, стрункий, досвідчений і розкішний. Аякс Оїлей кремезний із кріпкими членами, орлиним тілом, приємний, сильний. Аякс Теламоній кріпкий, із гучним голосом, чорним волоссям, і до ворога жорстокий. Улісс – красивий, хитрий, із веселими вустами, середнього зросту, красномовний і розумний. Діомед – сильний, кремезний, із славним тілом і строгим обличчям, у битві дуже палкий, шумний, із холодним розумом, нетерплячий, нахабний. Нестор – великий, із кривим носом, високий, крупний, незамінний, білошкірий, досвідчений радник. Протесілай – білотілий, із чесними рисами обличчя, швидкий, сміливий, легковажний. Неоптолем – великий, мужній, сердитий, шепелявий, лицем гарний, курносий, із круглими очима, хмурий. Паламед – стрункий, високий, розумний, із великою душею, ніжний. Подалірій товстий, кріпкий, гордий, сумний. Махаон – великий, сильний, надійний, досвідчений, терплячий, милостивий. Меріой рудий, середнього зросту, із округлим тілом, мужній, наполегливий, жорстокий, нетерплячий. Бресеїда красива, високого зросту, білошкіра, із м'яким золотавим волоссям і з'єднаними бровами, красивими очами і співрозмірним тілом, ніжна, привітна, сором'язлива, простодушна і благочестива.

[14.] Deinde ornati cum classe Graeci Athenas convenerunt. Agamemnon ex Mycenis navibus numero centum. Menelaus ex Sparta navibus numero sexaginta. Arcesilaus et Prothenor ex Boeotia quinquaginta. Ascalaphus et Ialmenus ex Orchomeno navibus numero triginta.

Epistrophus et Schedius ex Phocide quadraginta. Ajax Telamonius ex Salamina adduxit secum Teucrum fratrem: Elide, Amphimachum, Diorem, Thalpium, Polyxenum, navibus quadraginta. Nestor ex Pylo navibus LXXX. Thoas ex Aetolia navibus XL. Ajax Oileus ex Locris navibus XXXVII. Antiphus, Phidippus XXX. Idomeneus et Meriones ex Creta navibus LXXX. Ulysses ex Ithaca navibus numero XII. Eumelus ex Pheris navibus X. Protesilaus et Podacres ex Phylaca navibus XL. Podalirius et Machaon Aesculapii filii ex Trica navibus XXXII. Achilles cum Patroclo et Myrmidonibus ex Phthia navibus L. Tlepolemus ex Rhodo navibus IX. Eurypylus ex Orchomeno navibus numero XL. Antiphus et Amphimachus ex Elide navibus XII. Polypoetes et Leonteus ex Larissa navibus XL. Diomedes, Euryalus, Sthenelus ex Argis navibus LXXX. Philoctetes ex Meliboea VII. Guneus ex Cypho navibus XXI. Prothous ex Magnesia navibus XI. Agapenor ex Arcadia navibus LX. Mnestheus ex Athenis navibus L. Hi fuerunt duces Graecorum, numero XLVII, qui adduxere naves numero MCCII.

14. Тоді озброєні греки із флотом зібралися в Афінах. Агамемнон із Мікен із сотнею кораблів. Менелай із Спарти із кораблями числом шістдесят. Аркесілай і Протенор із Боетії і п'ятдесят кораблів. Аскалаф і Ялмен із Орхомен із тридцятьма кораблями. Епістроф і Схедій із Фокіди мали сорок. Аякс Теламоній із Саламіна привів із собою брата Тевкра із Еліди і Амфімаха, Діора, Фалпія, Поліксена із сорока кораблями. Нестор із Пілоса із вісімдесятьма кораблями. Тоант із Етолії із сорока кораблями. Аякс Олей із Локриди із тридцятьма сімома кораблями. Антиф і Фідіпп мали тридцять кораблів. Ідомей і Меріой із Крита із вісімдесятьма кораблями. Улісс із Итаки із кораблями числом дванадцять. Евмел із Фери і десять кораблів. Протесілай і Подакр із Філаки із сорока кораблями. Подалірій і Махаон, сини Ескулапа, із Трикали із тридцятьма двома кораблями. Ахіллес з Патроклом і мірмідонцями із Фті із п'ятдесятьма кораблями. Тлеподем із Родоса із дев'ятьма кораблями. Евріпіл із Орхомен із кораблями числом шістдесят.

Антиф і Амфімах із Еліди із дванадцятьма кораблями. Поліпет із Мелібеї мав сім кораблів. Гуней із Кіфа з двадцять одним кораблем. Протой із Магnezії із одинадцятьма кораблями. Агапенор із Аркадії із шістдесятьма кораблями. Мнестей із Афін із п'ятдесятьма кораблями. Саме вони були вождями греків, загальним числом сорок сім, як привели із собою одну тисячу і двісті два корабля.

[15.] Postquam Athenas convenerunt, Agamemnon duces in concilium convocat, hortatur, ut quamprimum injurias suas defendant. Rogat, si illis placeat; suadetque ut, antequam proficiscantur, Delphos ad Apollinem consulendum de tota re mitterent: cui omnes assentiunt. Achilles huic rei praeficitur, et cum Patroclo proficiscitur. Priamus interea, ut audivit quia hostes parati sunt, mittit per totam Phrygiam qui finitimos exercitus adducant, domique milites magno animo comparat. Cum Achilles Delphos venisset, ad oraculum pergat: et ex adytis respondetur, Graecos victores, decimoque anno Trojam capturos. Achilles res divinas, sicut imperatum est, facit. Et eo tempore venerat Calchas, Thestore natus, divinus; et pro Phrygibus a suo populo missus, dona Apollini portabat. Huic ex adytis respondetur, ut cum Argivorum classe militum contra Trojanos proficiscatur, eosque sua intelligentia moveat, ne inde discedant prius, quam Troja capta sit. Postquam in fanum ventum est, inter se Achilles et Calchas responsa contulerunt: gaudentes hospitio, amicitiam confirmant, una Athenas proficiscuntur et perveniunt. Achilles eadem in concilio refert. Argivi gaudent, Calchantem secum recipiunt, classem solvunt. Cum eos tempestates ibi retinerent, Calchas ex augurio respondit ut primum revertantur in Aulidem, ut Dianae sacrificent. Profecti perveniunt. Agamemnon Dianam placat, dicitque sociis classem solvant, ad Trojam iter faciant. Utuntur duce Philocteta, qui cum Argonautis ad Trojam ierat. Deinde applicant classem ad oppidum, quod sub

imperio Priami regis erat, et id expugnant: praedaque facta, proficiscuntur: veniunt Tenedon, ibique omnes occidunt.

15. Коли вони прибули в Афіни, Агамемноно скликав вождів на нараду і став підбурювати їх, аби якнайшвидше почали мститися за свої образи, а також запитав, чи їм це сподобається, і переконав, щоб перед відплиттям направити гінців у Дельфи порадитися із Аполлоном про усю цю кампанію, на що всі погодилися. Ахіллеса назначили головою, і він із Патроклем направився в Дельфи. Тим часом Пріам, почувши, що вороги підготовані, послав гінців по всій Фрігії, щоб вони привели сусідні війська, а сам взявся вдома готувати воїнів із великою наснагою. Коли Ахіллес прибув в Дельфи, він підійшов до оракула, і з адита йому відповіли, що греки будуть переможцями і на десятий рік захоплять Трою. Ахіллес, як і було наказано, робить жертвоприношення. У цей самий час прибуває божественний Калх, народжений від Фестора. Його народ відправив його від імені фрігійців принести дари Аполлону. Йому ж із адита було сповіщено, щоб він відправлявся із флотом аргів'янських воїнів проти Трої і своїм розумом їх підбадьорював, аби вони не відступили раніше, ніж Трою буде захоплено. Прийшовши в святилище, Ахіллес і Калх між собою поговорили: радіючи гостинності, вони підтверджують дружні стосунки і разом направляються в Афіни, куди скоро прибувають. Там Ахіллес переповідає все на нараді, а аргів'яни радо приймають до себе Калха і знімаються з якоря. Але оскільки спочатку їх затримує буря, Калх за прикметами віщає, що спершу слід їм повернутися в Авлідю, щоб принести жертву Діані, куди вони, направившись, прибувають. Там Агамемнон примиряє Діану і каже союзникам, щоб знімалися з якоря і йшли на Трою, а за поводиря вони беруть Філоктета, який із Аргонавтами ходив до Трої. По цьому вони направляються флотом до містечка, що знаходилося від владою царя Пріама, і грабують його, а, захопивши здобич, продвигаються далі і прибувають в Тенедос, де вбивають всіх.

[16.] Agamemnon praedam dividit, concilium vocat. Inde legatos ad Priamum mittit, si vellet Helenam, et praedam quam Alexander fecit restituere. Legati leguntur Diomedes et Ulysses; ad Priamum proficiscuntur. Dum legati mandato parent, mittuntur Achilles et Telephus ad depraedandam Mysiam. Ad Teuthrantem regem veniunt, praedamque faciunt. Teuthras cum exercitu supervenit, quem Achilles fugato exercitu vulneravit: quem jacentem Telephus clypeo protexit, ne ab Achille interficeretur; commemorans hospitium inter se eo tempore quo Telephus adhuc puer, a patre Hercule progenitus, a Teuthrante rege hospitio receptus est. Diomedem ferunt, cum equis potentibus venantem et feris ab Hercule interfectum, Teuthranti regnum reddidisse totum: ob hoc ejus filium Telephum ei suppetias venisse. Quod cum Teuthras intelligeret, se eodem vulnere mortem effugere non posse, regnum suum vivus Telepho tradidit, et eum regem ordinavit. Tum regem Teuthrantem Telephus magnifice sepelivit. Suadet ei Achilles ut novum regnum conservet, plus multo exercitum adjuturum, si com meatu tot annis quibus morati fuerint de eodem regno eos adjuvet, quam si ad Trojam eat. Itaque Telephus remanet. Achilles cum magna praeda ad exercitum Tenedon revertitur. Agamemnoni rem gestam narrat: Agamemnon approbat laudatque.

16. Агамемнон тоді розділяє здобич і скликає нараду. Потім направляє послів до Пріама дізнатися, чи не бажає він Гелену і здобич, яку награвував Александр, повернути. За послів обирають Діомеда і Улісса, які відправляються до Пріама. Поки послы виконують своє поручення, Ахіллеса і Телефа посилають на грабунок Місії. Вони прибувають до царя Тевтранта і починають грабувати, але прибуває із військом сам Тевтрант, якого Ахіллес ранив, повернувши військо навітки. Його, вже лежачого, Телеф прикрив щитом, аби Ахіллес не зміг його вбити. Згадує бо, які гостинні між ними були стосунки у той час, коли Телефон був іще хлопчиком, сином Геркулеса,

і як був він радо прийнятий Тевтрантом. Переповідають, що Діомеда, який із своїми сильними і дикими кіньми полював, вбив Геркулес, а царство його було цілком передане Тевтрантові. Через це, власне, й прийшов Геркулесів син Телеф йому на допомогу. Тевтрант же розумів, що із такою раною від смерті йому не втекти, тому ще живим передав своє царство Телефові і назначив його царем. Після цього Телеф царя Тевтранта пишно поховав, а Ахіллес його переконав, щоби нове своє царство стеріг, бо ж більше помочі буде військові, якщо він їх із свого царства забезпечуватиме провіантом усі ці роки, які їм доведеться пережити, ніж якщо сам піде на Трою. Ось так і залишився Телеф, а Ахіллес із великою здобиччю повертається до війська в Тенедос і про усе розповідає Агамемнонові, і він таке рішення підтримує і хвалить.

[17.] Interea legati missi ad Priamum veniunt: Ulysses Agamemnonis verba refert, postulat ut Helena et praeda reddatur, satisque fiat regi, ut pacifice discedant. Priamus injurias Argonautarum commemorat, patris interitum, Trojae expugnationem, et Hesionae sororis servitutum. Denique Antenorem legatum cum miserit, quam contumeliose ab eis tractatus sit. Pacem repudiat, bellum indicit, Graecorum legatos de finibus repelli jubet. Legati in castra Tenedon revertuntur, renuntiantes responsum. Res consultu geritur.

17. Тоді ж прибувають і легати від Пріама: Улісс слова Агамемнона передав і вимагав, щоби і Гелену, і здобич було віддано, цього-де цареві буде достатньо, щоб греки мирно відступили. Але Пріам пригадав безчинства Аргонавтів: вбивство батька, захоплення Трої і рабство сестри Гесіони, та й те, як презирливо ставилися греки до посла Антенора, тому відмовився від миру і оголосив війну, а грецьким послав наказав забиратися від його кордонів. Ось вони й повернулися до табору в Тенедос, переказуючи його відповідь і виносячи справу на обговорення.

[18.] Aderant vero ad auxilium Priamo ductores hi cum exercitibus suis, quorum nomina et provincias insinuandas esse duximus. De Zelia, Pandarus, Amphion, Adrastus. De Colophonia, Mopsus, Cares, Nastes, Amphimachus. De Lycia, Sarpedon, Glaucus. De Larissa, Hippothous et Copesus. De Ciconia, Euphemus. De Thracia, Pyrus et Acamas. Antiphus et Mesthles de Maeonia. Ascanius et Phorcys de Ascania. De Paphlagonia, Pylaemenes. De Aethiopia, Perses et Memnon. De Thracia, Rhesus et Archilochus. De Adrestia, Adrastus et Amphius. De Alizonia, Epistrophus. His ductoribus et exercitibus, qui parabantur, praefecit Priamus principes et ductores, Hectorem, Deiphobum, Alexandrum, Troilum, Aeneam, Memnonem. Dum Agamemnon consulit de tota re, ex Cormo advenit Nauplii filius Palamedes, cum navibus triginta: ille se excusavit, morbo affectum Athenas venire non potuisse: qui advenerit, cum primum potuerit. Gratias agunt, rogantque eum in consilio esse.

18. На допомогу ж Пріамові тоді прибули вожді із своїми військами, чії імена і провінції ми наводимо. Із Зелії – Пандар, Амфійон, Адраст. Із Колофонії – Мопс, Карес, Наст, Амфімах. Із Лікії – Сарпедон і Главк. Із Ларисси – Гіппотус і Копес. Із Кіконії – Евфем. Із Тракії – Пір і Акамант. Антіф і Месфл із Меонії. Асканій і Форкій із Асканії. Із Пафлагонії Пілемен. Із Ефіопії Перс і Менон. Із Фракії Рес і Архілох. Із Адрастії – Адраст і Амфій. Із Алізонії – Епістроф. Над цими прибулими вождями і військами Пріам назначив полководцями Гектора, Дейфоба, Александра, Троїла, Енея, Мемнона. Поки Агамемнон виніс на обговорення усе це, із Корми прибув Паламед, син Навплія: раніше ж б не міг надійти через хворобу, і прибув одразу ж, як тільки зміг. Йому подякували і запросили до обговорення.

[19.] Deinde cum Argivis non constaret, exeundum ad Trojam clam noctu an interdiu foret, Palamedes suadet et rationem addit, luce ad Trojam excensionem fieri oportere, et manum hostium deduci. Itaque omnes ei

assentiunt: consulto Agamemnonem praeficiunt. Legatos ad Mysiam, ceterosque locos, mittunt, ut exercitui commeatus supportandos curent, Thesidas Demophoontem, Athamantem, et Anium. Deinde exercitum ad concionem convocat, collaudat, imperat, hortatur: monet diligenter, ut dicto obedientes essent. Signo dato naves solvunt, tota classis in latitudine accedit ad Trojam, littora Trojani fortiter defendunt. Protesilaus in terram excensionem facit, fugat, caedit. Cui Hector obviam venit, et eum interfecit, ceteros perturbavit: unde Hector recedebat, ibi Trojani fugabantur. Postquam magna caedes utrimque facta est, advenit Achilles: is totum exercitum in fugam convertit, redegitque in Trojam. Nox praelium dirimit, Agamemnon exercitum in terram educit, castra facit. Postera die Hector exercitum ex urbe educit, et instruit. Agamemnon contra clamore magno occurrit: praelium acre et iracundum fit: fortissimus quisque in primis cadit. Hector Patroclum occidit, et eum spoliare parat. Merion eum ex acie ne spoliaretur eripuit. Hector Merionem persequitur et occidit. Quem cum similiter spoliare vellet, advenit suppetias Mnestheus, Hectoris femur sauciat: saucius quoque multa millia occidit: et perseverasset Achivos mittere in fugam, nisi obvius illi Ajax Telamonius fuisset; cum quo dum congrediretur, cognovit eum esse de sanguine suo, erat enim de Hesiona sorore Priami natus. Quo pacto Hector a navibus ignem removeri iussit, et utrique se invicem muneraverunt, et amici discesserunt. Postera die Grajugenae inducias petunt.

19. Тоді, оскільки аргів'яни не погоджувалися, чи слід йти на Трою під покровом ночі, чи серед дня, Паламед переконував і аргументував, що слід робити напад на Трою засвітла і силою вивести ворогів. Усі й погодилися з ним, а Агамемнона на обговоренні обирають головним. Послів же, синів Тезея, Демофонта, Атаманта і Анія направляють в Мізію та інші місця, щоб вони піклувалися про продовольство для війська. Після цього військо скликається на нараду: там Агамемнон їх хвалить і підбодрює,

наказує їм, і гарненько нагадує, щоб вони були покірними наказові. За сигналом кораблі знімаються з якоря – і увесь флот широко прямує до Трої, троянці ж береги мужньо захищають. Протесілай спускається на землю, проганяє і б'є ворогів, але назустріч йому виходить Гектор і його вбиває, інших же греків приголомшує: звідки відступає Гектор, звідки й троянці пускаються навтьоки. Після великої різні з обох сторін надходить Ахіллес, він бо усе військо обертає на втечу і заганяє у Трою. Битву рознімає лише ніч, коли Агамемнон виводить військо на сушу і споруджує табір. Наступного ж дня Гектор виводить військо із Трої і наставляє його. Агамемнон із страшним криком вибігає – і із запалом починається люта битва, що у ній хто найсильніший падає першим. Гектор вбиває Патрокла і вже готується зняти з нього одягу, але Меріон Патрокла витягає із поля битви, щоб з нього нічого не зняли. Гектор переслідує Меріона і також вбиває. Як тільки він хоче зняти із нього одяг, приходить на поміч Мнестей і ранив Гекторове стегно, але й ранений він також вбиває воїнів тисячами. Він би й продовжував обертати на втечу ахейців, якби йому на зустріч не вийшов Аякс Теламоній, у якому він, зійшовшись із ним, пізнав рідну кров, був бо він народжений він від Гесіони, Пріамової сестри. Тоді він, домовившись із ним, наказує воїнам припинити підпал кораблів, після чого вони взаємно обмінюються подарунками і розходяться друзями. Наступного ж дня греки просять миру.

[20.] Achilles Patroclum plangit, Grajugenae suos. Agamemnon Protesilaum magnifico funere effert, ceterosque sepeliendos curat. Achilles Patroclo ludos funebres facit. Dum induciae sunt, Palamedes non cessat seditionem facere: indignum regem Agamemnonem esse qui exercitui imperet et indoctum dixit. Ipse coram exercitu multa sua ostendit studia. Primo suam excensionem, castrorum munitionem, vigiliarum circuitationem, signi dationem, librarum ponderumque dimensionem, exercitusque instructionem ostendit. Haec cum a se acta fuissent, non aequum esse, cum a

paucis imperium datum Agamemnoni esset, eum omnibus qui postea convenissent imperare: maxime cum omnes ingenium et virtutem spectassent in ducibus suis. Dum Achivi de imperio inter se vicissim certant, praelium post biennium repetitum est. Agamemnon, Achilles, Diomedes, Menelaus exercitum educunt. Contra Hector, Troilus, Aeneas occurrunt. Fit magna caedes: ex utraque parte fortissimi cadunt. Hector Boetem, Archilochum, et Prothenorum duces occidit: nox praelium dirimit. Agamemnon noctu omnes in consilium vocat: suadet, hortatur, ut omnes in aciem prodeant, ex maxime Hectorem persequantur, qui de his aliquos duces occidit.

20. Ахіллес через Патрокла страждає, а греки – через своїх. Агамемнон влаштовує розкішне поховання Протесілая, а також піклується про поховання інших. Ахіллес влаштовує поховальні ігри на честь Патрокла. Лише Паламед під час перемир'я не припиняє сварок, кажучи, що Агамемнон негідний цар і що він, що командує військом, недостатньо досвідчений у цьому. Сам же Паламед перед військом показує свої заслуги: в першу чергу – свою висадку, укріплення таборів, налагодження караулу, подання сигналу, винахід терезів і способу виміряти вагу, наставляння війську. Оскільки все було зроблено ним, несправедливо, що небагатьма було передано Агамемнону владу наказувати тим всім, хто прибув пізніше, особливо ж враховуючи те, що кожен і сам бачить здобутки і доблесть у своїх вождів. Тим часом, поки ахейці між собою сперечаються за владу, війна по двохлітній перерві починається знову. Агамемнон, Ахіллес, Діомед і Менелай ведуть свої війська, проти них виступають Гектор, Троїл і Еней. Велика січа, де з обох боків немало сміливців полягло. Гектор вбиває вождів Архілоха, беотійця, і Протенора, і лиш ніч припиняє битву. Вночі ж Агамемнон зазиває всіх на нараду, де їх переконує і підбадьорює, щоб кожен не боявся бути першим в строю, а найбільше, щоб переслідували Гектора, який багатьох їхніх вождів погубив.

[21.] Mane autem facto, Hector, Aeneas, Alexander exercitum educant. Omnes Achivi prodeunt. Fit magna caedes. Multa invicem millia Orco dimittuntur. Menelaus Alexandrum persequi coepit: quem respiciens Alexander, sagitta Menelai femur transfigit. Ille, dolore commotus, pariter cum Ajace Locro non cessat eum persequi. Quos ut vidit Hector instantes fratrem suum persequi, suppetias ei venit cum Aenea. Quem Aeneas clypeo protexit, et secum de praelio ad civitatem adduxit. Nox praelium dirimit. Achilles cum Diomede postera die exercitum educit. Contra Hector et Aeneas. Fit magna caedes. Hector Orcomeneum, Palamenem, Epistrophum, Schedium, Elpenorem, Dorium, Polyxenum, duces fortissimos, occidit: Aeneas Amphimachum, et Nireum: Achilles Euphemum, Hippothoum, Pyleum, Asterium: Diomedes Xanthippum, Mesthlem. Agamemnon ut vidit fortissimos cecidisse, pugnam revocavit. Trojani laeti in oppidum revertuntur. Agamemnon sollicitus duces in consilium convocat: hortatur ut viriliter pugnarent, neque desisterent, quoniam major pars ex suis superata sit; sperare se exercitum ex Mysia quotidie superventurum.

21. Коли ж настав ранок, Гектор, Еней і Менелай вивели своє військо, ахейці також виступили вперед – і сталася велика січа. Багато тисяч воїнів з обох сторін відправились до Орка. Менелай взявся переслідувати Александра, котрого він помітив і стрілою пропоров йому стегно. Александр же, навіть пройнятий болем, все одно не припинив його переслідувати із локрійцем Аяксом. Тоді побачив Гектор, що вони невідступно переслідують його брата, і прийшов йому на допомогу із Енеєм, який прикрив його щитом і разом із собою вивів із битву і відвів до міста. Лише ніч розняла битву. Ахіллес із Діомедом наступного дня повели військо, а проти них – Гектор і Еней. І була велика січа. Гектор вбив таких вельми сильних вождів, як Оркоменея, Паламена, Епістрофа, Схедія, Елпенора, Дорія і Поліксена, Еней – Амфімаха і Нірея, Ахіллес – Евфема, Гіппофія, Пілея, Астерія, а Діомед – Ксантиппа і Месфла. Агамемнон, побачивши, що гинуть найсмівлівіші,

відізвав битву – і радісні троянці повернулися до міста. Схвильований Агамемнон тоді ззиває вождів на нараду і підбадьорює їх, щоби вони мужньо билися і не відступалися, бо ж більша частина з них ще жива, та й сам він сподівається, що військо із Місії ось-ось підійде.

[22.] *Postera die Agamemnon totum exercitum, et omnes duces, in pugnam prodire coegit. Contra Trojani. Fit magna caedes, acriter utrimque pugnatur, multa millia hinc et inde cadunt: nec differebatur pugna, ita ut continuis octoginta diebus pugnatum sit. Agamemnon ut vidit multa millia quotidie cadere, nec sufficere mortuos sine intermissione funerari, misit legatos Ulysses et Diomedem ad Priamum, ut inducias in triennium peterent, ut suos funerare posset, et vulneratos curare, et naves reficere, et exercitum reparare, commeatusque comparare. Ulysses et Diomedes noctu legati vadunt: occurrit illis Dolon ex Trojanis. Qui cum interrogarentur, quid ita armati noctu ad oppidum venissent; dixerunt se ab Agamemnone legatos ad Priamum missos. Quos ut Priamus audivit venisse, et desiderium suum exposuisse, in consilium omnes duces convocat. Quibus refert legatos venisse ab Agamemnone, et inducias ad triennium petere. Hectori suspectum videtur, quod tam longum tempus postulassent. Priamus dicere imperat, quid cuique videatur: omnibus placitum est, inducias in triennium dari. Interim Trojani moenia renovant, suos saucios curant, cum ingenti honore suos quisque funerat.*

22. Наступного дня Агамемнон усе військо і всіх вождів стягнув на битву, проти них вийшли троянці – і була велика січа, суворо боролися з обох сторін, і багато тисяч воїнів то тут, то там гинуло. А битва не припинялася настільки довго, що тривала безперервно 80 днів. Агамемнон же, бачачи, як багато воїнів гине, що навіть не вистачає часу їх поховати, відправив Улісса і Діомеда до Пріама послами, щоб вони просили про трьохлітнє перемир'я для поховання своїх і лікування поранених, і ремонт

кораблів, а також відновлення війська і підготовку провіанту. Улісс і Діомед пішли вночі, і по дорозі їм зустрівся Долон із троянців, який одразу ж їх запитав, чого це вони, озброєні, вночі йдуть до міста. Вони відповіли, що вони послы, відправлені Агамемноном до Пріама. Коли Пріам почув, хто прийшов і з якими проханнями, одразу ж зізвав вождів на нараду, де переповів їм, що від Агамемнона прийшли послы і просять перемир'я на три роки. Гекторові здалося підозрілим, що вони просять про такий довгий час, і тоді Пріам попросив говорити, як кому видається, і всім здалося задовільним укласти перемир'я на три роки. За цей час троянці відновлюють укріплення, лікують своїх поранених, і кожен ховає своїх загиблим із величними почестями.

[23.] *Tempus pugnae supervenit post triennium. Hector et Troilus exercitum educunt cum Aenea. Contra Agamemnon, Menelaus, Achilles, et Diomedes occurrunt. Fit magna caedes. Hector in prima acie duces validissimos interficit, Phidippum, Antiphum, et Merionem. Achilles Lycaonem, Euphorbumque occidit. Ex cetera plebe multa millia hominum ex utraque parte cadunt: pugnatur acriter continuis diebus triginta. Priamus ut vidit multa millia hominum de suo exercitu cecidisse, mittit legatos ad Agamemnonem, ut inducias peterent mensibus sex. Et ex consilii sententia Agamemnon concedit inducias. Tempus pugnae supervenit: acriter per duodecim dies pugnatur. Multi duces fortissimi hinc et inde cadunt, plurimi vulnerantur, plurimi in curatione moriuntur. Agamemnon mittit ad Priamum legatos, ut inducias triginta dierum postulent, ut funerare mortuos possit. Priamus consulto facit, annuitque.*

23. Через три роки настав час битви. Гектор і Троїл з Енеєм вивели військо, проти них вийшли Агамемнон, Менелай, Ахіллес і Діомед – і була велика січа. Гектор в першу чергу вбив найбільш сильних вождів – Фідіппа, Антифа і Меріона, Ахіллес – Лікаона, Евфорба, та й інші воїни із числа черні

також гинули тисячами з обох сторін, і тягнулася битва безперервно тридцять днів. Пріам, побачивши, що його воїни гинуть тисячами, відправив послів до Агамемнона просити про шестимісячне перемир'я, на що Агамемнон, згідно з нарадою, погоджується. Настає час битви – і тягнеться вона дванадцять днів. Багато сильних вождів з обох сторін гине, багатьох ранять, багато хто вмирає під час лікування. Агамемнон відправляє до Пріама послів просити про перемир'я на тридцять днів, щоб мати змогу поховати мертвих. Після наради Пріам погоджується.

[24.] At ubi tempus pugnae supervenit; Andromacha uxor Hectoris in somnis vidit, ne Hector in pugnam procederet: et cum ad eum visum referret, Hector muliebria verba abicit. Andromacha moesta ad Priamum misit, ut illi prohibeat ne ea die pugnaret. Priamus Helenum, Alexandrum, Troilum, Aeneam, et Memnonem jubet accersi, ut illi in pugnam prodirent: in pugnam misit. Hector ut ista cognovit, multum increpans Andromacham, arma ut proferret poposcit, nec retineri ullo modo potuit. Moesta Andromacha summissis capillis Astyanactem filium protendens ante pedes Hectoris eum revocare non potuit. Tunc planctu femineo oppidum concitat, ad Priamum in regiam currit, refert quid in somnis viderit, et Hectorem velle in pugnam prodire, nec posse projecto ad genua filio suo revocari. Priamus omnes in pugnam prodire jussit, et Hectorem retinuit. Agamemnon, Diomedes, Achilles, Ajax Locrus, ut videre Hectorem non prodisse, acriter pugnaverunt, multosque duces Trojanorum occiderunt. Hector, ut audivit tumultum in bello, et sine se Trojanos laborare, prosiliit in bellum. Statimque Eioneum obtruncat, Iphinoum sauciat Leonteum occidit, Stheneli femur jaculo figit: quem ut Achilles respexit et tot acerrimos duces ab eo interfectos, animum in illum dirigebat, ut illi obvius fieret. Considerabat enim Achilles, nisi Hectorem occideret, plures de Graecorum numero ejus dextera perituros. Multa millia hominum interea trucidantur. Acre praelium colliditur. Hector

Polypoetem ducem fortissimum occidit: et cum spoliare coepisset, Achilles supervenit. Fit pugna major, et clamor ab oppido et a toto surgit exercitu. Hector Achillis femur sauciat. Ille dolore accepto, magis eum persequi coepit, nec destitit nisi occideret. Quo interemto Trojanos in fugam vertit, et maxima caede eos usque ad portam fugavit. Cui tamen Memnon fortissime restitit, et acriter inter se certaverunt: laesi utrique discesserunt. Nox praelium dirimit. Achilles de bello saucius redit. Noctu Trojani Hectorem lamentantur.

24. А коли підійшов час битви, Андромасі уві сні привиділося, щоб Гектор не брав у ній участі. Коли вона розповіла чоловікові про своє сновидіння, він не сприйняв всерйоз жінчині слова. Тоді печальна Андромаха звернулася до Пріама, щоб він не дозволив Гекторові того дня воювати. Пріам наказав збиратися до битви Геленові, Александрові, Троїлові, Енею і Мемнонові, і їх відправив на поле бою. Гектор, коли довідався про це, сильно кричав на Андромаху і наказав їй, щоб подала йому зброю, і ніяк його не зупиняла. Печальна Андромаха, розпустивши коси, протягала до Гекторових ніг їхнього сина Астіанакт і намагалась його зупинити, але не змогла. Тоді вона із риданням несеться по місту і добігає до Пріамового палаца, де переповідає свій сон і каже, що Гектор хоче йти на поле бою, а вона, навіть кинувшись із сином йому до ніг, не може його зупинити. Пріам усім наказує йти у битву, а Гектора затримує. Агамемнон, Діомед, Ахіллес і локрієць Аякс, побачивши, що Гектор не вийшов, завзято боролися і вбили багатьох троянських вождів. Гектор же, почувши про сполох у війську і зрозумівши, як страждають без нього троянці, кинувся в битву. Він одразу ж зарубає Еіонея, ранить Іфіноя і вбиває Леонтея, а Стенелію пронизує стегно списом. Ахіллес помічає, скількох дужих вождів вбиває Гектор, і звертає на нього увагу, бажаючи вийти проти нього, бо ж думає Ахіллес, що як не вб'є Гектора, то велика кількість грецьких воїнів з його війська паде. В той час воїни гинуть тисячами і завзята битва продовжується. Гектор вбиває дужого вождя Поліпета, і коли вже збирається зняти з нього обладунки, надходить

Ахіллес. Починається велика битва – і крик підіймається від міста і від усього війська. Гектор ранить стегно Ахілесса. Стерпівши біль, він ще більше починає переслідувати Гектора, не збираючись відступати, поки не вб'є його. Разом з тим він вбиває й троянців і пискає їх на втечу, ріжучи їх безупинно, поки вони не добігли до воріт, де йому на зустріч сміливо виходить Мемнон – і вони завзято б'ються, і, лише отримавши поранення з обох сторін, розходяться. Ніч рознімає битву. Ахіллес повертається з битви пораненим, а троянці вночі оплакують Гектора.

[25.] *Postera die Troilus Trojanos educit contra Graecorum exercitum. Agamemnon exercitum consulit, suadetque inducias duorum mensium postulari, quisque ut suos sepelire possit. Legati ad Priamum proficiscuntur: desiderium prosecuti sunt, duorum mensium inducias accipiunt. Priamus Hectorem suo more ante portam sepelivit, cui ludos funebres facit. Dum induciae sunt, Palamedes iterum non cessat de imperio conqueri. Itaque Agamemnon seditioni cessit et dicit se de hac re libenter facturum, ut quem vellent Imperatorem praeficerent. Postera die populam ad concionem vocat: negat se unquam cupidum imperii fuisse: animo aequo se recipere si vellent dare: se libenter cedere: satis sibi esse dum hostes ulciscatur, et parvi facere cujus id ope fiat. Jubet dicere, si cui quid placeat. Palamedes procedit, suum ingenium ostendit. Itaque Argivi imperium ei tradunt. Palamedes Argivis gratias agit, imperium accipit, administrat. Achilles vituperat imperii commutationem.*

25. Наступного дня Троїл вивів троянців проти грецького війська. Агамемнон наставляв військо і переконував воїнів, щоб вони просили про двохмісячне перемир'я, щоб кожен міг поховати своїх. Посли направилися до Пріама, виклали своє бажання – і двохмісячне перемир'я було прийняте. Пріам за своїм звичаєм поховав Гектора перед воротами і влаштував на його честь поховальні ігри. Втім, під час перемир'я Паламед все не припиняв

претендувати на владу. Таким чином Агамемнон, щоб припинити сварку, сказав, що й сам готовий залюбки від цього відійти, щоб полководця було вибрано за загальним бажанням. Наступного дня він зізвав збори, де заперечував, що сам хоч колись був охоплений бажанням влади, але всього лише прийняв те, що вони самі на нього возложили, і так само залюбки готовий від цього відмовитися. Йому ж буде достатньо і того, що ворогів буде покарано, а завдяки чийй владі – це для нього неважливо. І наказав говорити, хто кому більше подобається. Паламед тоді вийшов і знову переповів свої заслуги, а аргів'яни передали йому владу. Паламед дякує аргів'янам, приймає владу і починає наказувати, і лише Ахіллес хулить зміну владу.

[26.] Interea induciae exeunt. Palamedes ornatum paratumque exercitum educit, instruit, hortatur. Contra idem facit Deiphobus: pugnatur acriter a Trojanis. Sarpedon Lycius cum suis impressionem in Argivos facit, caedit, prosternit multos. Ei obvius fit Tlepolemus Rhodius: sed diu stando et pugnando male vulneratus cadit. Succedit Perses Admestae filius, praelium restituit: diuque cum Sarpedone cominus pugnando occiditur. Sarpedon quoque multatus rediit. Itaque per aliquot dies praelia fiunt. Utrimque ductores occiduntur, sed plures a Priamo. Trojani mittunt legatos, inducias petunt, ut mortuos sepeliant, saucios curent. Palamedes Agamemnonem legatum mittit ad Thesidas: Demophoontem et Athamantem, quos legatos Agamemnon praefecerat, ut commeatus compararent, et frumentum de Mysia a Telepho acceptum supportarent. Ut eo venit, seditionem Palamedis narrat. Illi moleste ferunt. Agamemnon dicit se moleste non ferre, sua voluntate id factum esse. Interea Palamedes naves comparandas curat, castra munit, turribus circumdat. Trojani exercitum exercent, murum diligenter resarciunt, fossas, et vallum diligenter addunt, ceteraque componunt.

26. Тим часом закінчується перемир'я. Озброєний і підготований Паламед виводить військо, наставляє його і підбадьорює. Проти нього виходить Дейфоб – і троянці завзято борються. Лікієць Сарпедон із своїми воїнами давить аргів'ян, рубає і багатьох знищує, але, довго стримуючись і б'ючись, він падає, тяжко ранений. За ним надходить Перс, син Адместа, і битва продовжується. Довго борючись впритул із Сарпедоном, він падає вбитий. Але й Сарпедоний, поранений, покидає поле бою. Такі от битви тривають декілька днів. З обох сторін гинуть вожді, але більше зі сторони Пріама. Троянці направляють послів просити перемир'я, щоб поховати мертви і вилікувати поранених. Паламед відправляє Агамемнона послом до Тесеїдів, Демофоонта і Атаманта, яких Агамемнона зробив послами, щоб вони підготували провізію і привезли із Мізії хліб, отриманий від Телефа. Коли він туди прибуває, він розповідає про суперечку із Паламедом, що вони тяжко зносять, але Агамемнон каже, щоб вони не хвилювалися, адже це відбулося за його згодою. Тим часом Паламед піклується про підготовку кораблів, укріплює табір і оточує його баштами. Троянці ж тренують війська, старанно чинять мури і споруджують частоколи і рви, і ще багато чим іншим займаються.

[27.] Postquam dies anni venit quo Hector sepultus est, Priamus et Hecuba et Polyxena, ceterique Trojani, ad sepulcrum ejus profecti sunt. Quibus obvius fit Achilles, Polyxenam contemplatur, figit animum, amare eam vehementer coepit. Tunc ardore impulsus, odiosam vitam in amore consumere coepit, et aegre ferebat ademtum imperium Agamemnoni, sibique Palamedem praepositum. Amore cogente, Phrygio servo fidelissimo mandata dat ferenda ad Hecubam: et ab ea sibi uxorem poscit: hoc si fecerit, se cum suis Myrmidonibus domum rediturum. Quod cum ipse fecerit, ceteros quoque idem facturos. Servus proficiscitur, ad Hecubam venit, mandata dicit: Hecuba respondit se velle, sed si Priamo viro suo placeat: dum ipsa cum Priamo agat, servus reverti jubetur: servus quod egisset Achilli nuntiat.

Agamemnon cum magno com meatu ad castra revertitur. Hecuba cum Priamo de conditione Achillis loquitur. Priamus respondit, fieri non posse: non ideo quod eum affinitate indignum existimet; sed si ei dederit, et ille discesserit, ceteros non discessuros: et iniquum esse, filiam suam hosti jungere. Quapropter si id fieri vellet, pax perpetua fiat, et exercitus discedat, foederis jura sanciantur. Si id factum sit, se ei libenter filiam daturum. Itaque cum servus ad Hecubam missus esset ab Achille, eadem Hecuba quae cum Priamo egerat servo dicit: servus Achilli nuntiat: Achilles vulgo queritur, unius mulieris Helenae causa totam Graeciam et Europam advocatam esse, tanto tempore tot millia hominum periisse; tot pericula adiri; libertatem in ancipiti esse: unde fieri pacem debere, exercitus recedere. Annus circumactus est. Palamedes exercitum educit, instruit.

27. Коли пройшов рік від погребіння Гектора, Пріам і Гекуба, і Поліксена, а також інші троянці пішли до його могили. На зустріч їм вийшов Ахіллес, який, побачивши Поліксену, прикипів до неї душею і сильно закохався в неї. Охоплений кохання, Ахіллес відчув нестерпність життя, до того ж він болісно зносив те, що у Агамемнона відняли владу, і замість нього чи царя обрали Паламеда. Підбурюваний коханням, він дає поручення найвірнішому своєму рабові передати Гекубі, що він просить її дочку собі у дружини. І якщо вони на цьому зйдуться, то він обіцяє повернутися із своїми мірмідонянами додому, а якщо так вчинить він, то і й інші послідуєть за ним. Раб прийшов до Гекуби і передав їй усе, на що вона відповіла, що згодна, головне лише, щоб і Пріам, чоловік її, погодився. А на час, поки вона із ним домовлятиметься, рабові наказала повертатися. Раб переповів Ахіллесові, як все було. Агамемнон повернувся до табору із великим провіантом. Гекуба ж із Пріамом розмовляла про умову Ахіллеса. Пріам відповів, що цього не може бути не через те, що таке породичання він вважає негідним, але через те, що, навіть якщо вони передадуть йому дочку в дружини, інші все одно не розійдуться, та й несправедливим йому здається

поєднувати свою дитину із ворогом. Отож, якщо він так цього хоче, то лише за умови, що вони вкладуть вічний мир, війська відступлять, а договір цей буде освячено. Якщо це буде зроблено, то він залюбки віддасть дочку. Таким чином до Гекуби знову прийшов раб, відправлений Ахіллесом, і вона йому переповіла усе, про що говорила із Пріамом, а раб передав це Ахіллесові. Тоді Ахіллес привселюдно почав жалуватися, що через одну лише Гелену було скликану усю Грецію і Європу, настільки довго так багато тисяч мужів гинуло і стільки небезпек зазнано, що навіть і свобода уже під загрозою, через що вони повинні заключити мир і відвести війська. Втім, пройшов рік – і Паламед знову виводить військо і наставляє його.

[28.] Deiphobus contra. Achilles iratus in praelium non prodit. Palamedes occasionem nactus, impressionem in Deiphobum facit, et eum obtruncat: praelium acre insurgit, ab utrisque partibus multa millia hominum cadunt. Palamedes in prima acie versatur; hortaturque ut praelium fortiter gerant. Contra eum Sarpedon Lycius occurrit, eumque Palamedes interficit. Eo facto laetus in acie versatur. Cui exultanti et glorianti Alexander Paris sagitta collum transfigit. Phryges animadvertunt, tela conjiciunt, atque ita Palamedes occiditur. Rege occiso, Argivi cedunt, Trojani persequuntur, castra oppugnant, naves incendunt, cuncti impressionem faciunt, turpiter Achivi terga vertunt, in castra confugiunt. Achilli nuntiatum est: dissimulat. Ajax Telamonius fortissime defendit: nox praelium dirimit. Argivi in castris Palamedis scientiam, aequitatem, bonitatem, clementiam lamentantur.

28. Дейфоб виходить проти них. Розгніваний Ахіллес не виходить на поле боя. Паламед, користуючись нагодою, нападає на Дейфоба і зарубає його – битва стає все жорсткішою, і з обох сторін воїни гинуть тисячами. Паламед тримається в перших рядах і підбадьорює воїнів, щоб вони сміливо билися. Проти нього виходить лікієць Сарпедон – і Паламед його вбиває. Зробивши це, він щасливо повертається до рядів, і поки він радіє і

хвастається, Александр Паріс пронизує стрілою його шию. Фрігійці помічають це і пускають в Паламеда стріли, через що він вмирає. Коли гине цар, аргів'яни відпадають – троянці їх переслідують, вторгаються в табір, підпалюють кораблі, і всі скопом нападають, чим обертають аргів'ян до бігства в табір. Про це сповіщають Ахіллесові, на що він реагує байдуже. Аякс Теламоній захищається сміливо, і лише ніч припиняє битву. Аргів'яни у таборі оплакують розум, справедливість, доброту і м'якість Паламеда.

[29.] Trojani Sarpedonem et Deiphobum deflent. Nestor, qui major erat natu, noctu duces in consilium evocat, suadet, hortatur, ut imperatorem praeficiant, et si eis videatur, eundam Agamemnonem minima cum discordia fieri posse. Item commemorat, quod dum is summus imperator esset, res prospere gestae sint, et satis felicem exercitum fuisse: si cui quid aliud videatur, dicere suadet. Omnes assentiunt; Agamemnonem summum imperatorem praeficiunt. Postera die Trojani ex oppido laeti in aciem prodeunt. Agamemnon contra exercitum educit: praelio commisso uterque exercitus inter se fugantur. Postquam major pars diei transiit, procedit in primis Troilus, caedit, devastat, Argivos in castra fugat. Postera die Trojani exercitum educunt: contra Agamemnon. Fit magna caedes, uterque exercitus inter se pugnant, praelium acre fit. Multos duces Argivorum Troilus interfecit. Pugnatur continuis diebus septem. Agamemnon inducias petit in duos menses. Palamedem magnifico funere effert, ceterosque duces ac milites utrique sepeliendos curant.

29. Троянці Сарпедона і Дейфоба оплакують. Найстарший Нестор вночі зазиває вождів на нараду і підбадьорює, і переконує, щоб вони обрали головнокомандуючого, і якщо всі згодні, то це міг би бути Агамемнон із найменшим розбратом. Також він нагадує, що за його чудового командування, битви йшли безпроблемно, а військо було вельми щасливим: якщо комусь видається інакше, то нехай він вискажеться. Усі погоджуються,

і Агамемнона обирають головнокомандуючим. Наступного дня із міста на поле бою виходять задоволені троянці. Проти них виводить військо Агамемнон. Коли починається битва, війська з обох сторін нападають. Лише коли проходить більша частина дня, у перші ряди виходить Троїл, вбиває, розорює, заганяє аргів'ян у табір. Наступного дня троянці виводять військо, проти них – Агамемнон. Починається велика січа, обидва війська між собою борються у жорстокій битві. Троїл вбиває багатьох вождів аргів'ян – і б'ються вони між собою безперервно сім днів. Агамемнон просить перемир'я на два місяці. Паламедові влаштовують пишне поховання, а також піклуються про поховання інших вождів і воїнів.

[30.] Agamemnon, dum induciae sunt, mittit ad Achillem, Nestorem, Ulysses, Diomedem, ut rogarent illum in bellum prodire. Abnegat Achilles moestus, quod jam destinaverat in bellum non prodire, ob id quod promiserat Hecubae, se minus pugnaturum, eo quod Polyxenam valde amabat. Coepit male eos accipere qui ad se venerant, dicens perpetuam pacem fieri oportere: tanta pericula unius mulieris causa fieri, libertatem periclitari, tanto tempore diffidere: pacem expostulat, pugnam renuit. Agamemnoni renuntiatur, quid cum Achille actum sit, illum pertinaciter negare. Agamemnon omnes duces in consilium vocat, exercitum consulit, quid fieri debeat, imperat dicere quid cuique videatur. Menelaus hortari coepit fratrem suum, ut potius exercitus in pugnam prodeat, nec debere terreri, si Achilles se excusaverit: se tamen persuasurum ei ut prodeat in bellum, nec vereri si noluerit. Commemorat, Trojanos non habere alium virum tam fortem quam Hector fuit. Diomedes et Ulysses dicere coeperunt, Troilum non minus fortem virum esse quam Hectorem: sicque Menelao resistentes bellum geri prohibebant. Calchas ex augurio respondit, debere pugnare, nec curare quod modo superiores Trojani fuerint.

30. Агамемнон, поки було перемир'я, відправляє до Ахіллеса Нестора, Улісса і Діомеда, щоб вони просили його приєднатися до війни. Печальний Ахіллес відмовляється, бо ж вже вирішив не брати участі у війні, пообіцявши Гекубі, що не битиметься через те, що сильно покохав Поліксену. Він вороже прийняв тих, хто до нього прийшли, кажучи, що слід заключити вічний мир, бо вже стільки небезпек було зазнано через одну жінку, що свобода вже під загрозою і стільки часу вже витрачено: він же вимагає мир, а від битви відмовляється. Агамемнону було передано, що робиться з Ахіллесом і що він уперто відмовляється. Агамемнон зізвав усіх вождів на нараду і із військом порадився, що слід робити, наказавши, щоб кожен казав, як кому здається. Менелай тоді почав підбодрювати свого брата, щоб скоріше виводив військо на битву і не боявся відмови Ахіллеса: він-де сам його переконає, щоб повернувся на війну, а навіть якщо той знову відмовить, то нема чого страшитися. Також він нагадав, що троянці не мають більше такого сильного воїна, яким був Гектор. Діомед і Улісс почали говорили, що й Троїл не менш сильний, ніж Гектор, і таким чином вони протистояли Менелая, застерігаючи проти ведення війни. Тоді Калхант, пророчачи, відповів, що вони повинні битися, не хвилюючись про те, що нещодавно троянці здобули верх.

[31.] *Tempus pugnae supervenit. Agamemnon, Menelaus, Diomedes, Ajax, exercitum educunt: contra Trojani. Fit magna caedes, pugantur acriter, uterque exercitus inter se saeviunt. Troilus Menelaum sauciat, multos interficit, Argivos in castra fugat; nox praelium dirimit. Postera die Troilus et Alexander exercitum educunt. Contra omnes Argivi prodeunt: acriter utrimque pugnatur. Troilus Diomedem sauciat: in Agamemnonem impressionem facit, necnon faciem ipsius sauciat, Argivos caedit. Per aliquot dies pugnatur acriter, multa millia hominum ex utraque parte trucidantur. Agamemnon, ut vidit majorem partem exercitus se quotidie amittere, neque sufficere posse, mittit inducias petere in sex menses. Priamus concilium cogit,*

indicat Argivorum legationem. Troilus negat dari tam longo tempore inducias, sed potius impressionem fieri, naves incendi. Priamus quid cuique videatur dicere imperat. Omnibus placitum est, debere fieri quod Argivi petunt: tunc fiunt induciae in sex menses. Agamemnon honorifice suos sepeliendos curat: Diomedem, Menelaum saucios curat. Trojani aequae suos sepeliunt. Dum induciae sunt, Agamemnon ex consilii sententia ad Achillem cum Nestore proficiscitur, ut rogaret eum in bellum prodire. Achilles tristis negare coepit se proditurum, sed pacem peti oportere, conqueri: sed tamen, quod Agamemnoni nihil negare possit, cum tempus pugnae supervenisset, se milites suos missurum: ipsum excusatum haberet quod se abstineret a pugna. Agamemnon ei gratias agit.

31. Надійшов час битви. Агамемнон, Діомед, Аякс виводять війська, проти них троянці. Відбувається велика січа, вони заповзято борються, і з обох сторін війська лютують. Троїл ранит Менелая і вбиває багатьох, змушує аргів'ян втікати в табір, лише ніч рознімає битву. Наступного дня Троїл і Александр виводять війська, проти них виходять аргів'яни, з обох сторін заповзято борються. Троїл ранить Діомеда, нападає на Агамемнона не без того, щоб ранити йому обличчя, вбиває аргів'ян. Протягом багатьох днів заповзято б'ються, багато тисяч воїнів з обох сторін гине. Агамемнон, бачачи, що він втрачає величезну частину військ щоденно і не може нічого із цим зробити, посилає просити про перемир'я на шість місяців. Пріам збирає раду і переповідає про посольство аргів'ян. Троїл не погоджується дати перемир'я на такий довгий час, але пропонує скоріш наступати і палити кораблі. Тоді Пріам наказує кожному казати, як кому здається. Усім подобається ідея, щоб зробити так, як просять аргів'яни, – і вони укладають перемир'я на шість місяців. Агамемнон із пошаною піклується про поховання мертвих, а поранених Діомеда і Менелая лікує. Троянці також своїх ховають. Поки триває перемир'я, Агамемнон за рішенням ради відправляється із Нестором до Ахіллеса, щоб просити його повернутися на війну. Сумний

Ахіллес відмовляється повернутися, але нарікає, що слід просити про мир, але все ж, не змігши у всьому відмовити Агамемнону, обіцяє послати своїх воїнів, коли надійде час битви, щоб мати виправдання, що сам утримується від битви. Агамемнон йому дякує.

[32.] *Tempus pugnae supervenit: Trojani exercitum educunt. Contra Argivi prodeunt. Achilles Myrmidonas instruit, ad Agamemnonem paratos mittit. Fit pugna major: acriter saevitur. Troilus enim in prima acie Argivos caedit, Myrmidonas persequitur: impressionem facit in castra: multos occidit: plurimos sauciat. Ajax Telamonius obstitit. Trojani victores in oppidum revertuntur. Postera die Agamemnon exercitum educit: omnes duces et Myrmidones prodeunt. E contra Trojani laeti in aciem prodeunt. Praelio commisso uterque exercitus inter se dimicant: acriter per aliquot dies pugnatur: multa millia hominum ex utraque parte cadunt. Troilus Myrmidonas persequitur, sternit, fugat. Agamemnon ut vidit plures ex sua parte occisos, inducias in dies triginta petit, ut suos funerare possit. Priamus inducias dedit; suos quisque sepeliendos curat.*

32. Надходить час битви, троянці виводять військо, проти них виступають аргів'яни. Ахіллес наставляє мірмідонян і до Агамемнона їх, вже готових, відправляє. Відбувається велика битва – заповзято лютують. Троїл у першому ряду вбиває аргів'ян, переслідує мірмідонян, нападає на табір, багатьох вбиває і ще більше ранить. Протистоїть йому Аякс Теламоній. Троянці повертаються у місто переможцями. Наступного дня Агамемнон виводить військо, виступають усі вожді і мірмідоняни. Проти них щасливі троянці виходять рядами. Із початком битви обидва війська між собою борються, заповзято б'ються вони кілька днів, багато тисяч воїнів з обох сторін гине. Троїл переслідує мірмідонян, тіснить і змушує тікати. Агамемнон, бачачи, що з його сторони багатьох вбито, просить перемир'я на

тридцять днів, щоб змогти поховати своїх. Пріам приймає перемир'я, і кожен піклується про поховання своїх.

[33.] Tempus pugnae supervenit. Trojani exercitum educunt. Contra Agamemnon omnes duces in pugnam cogit. Praelio commisso fit magna caedes: acriter saeviunt. Postquam primum tempus diei transiit, prodit in praelio Troilus, caedit, prosternit. Argivi fugam cum clamore fecerunt. Achilles ut vidit Troilum ita saevire, et Argivis insultare, simulque sine intermissione prosternere, Argivos laborare, prosiluit in bellum. Eum continuo Troilus praecipit, et sauciat. Achilles de praelio saucius redit: pugnatur continuis diebus sex. Die septimo, dum uterque exercitus praelio commisso fugaretur, Achilles, qui aliquibus diebus vexatus in pugnam non prodierat, Myrmidonas instruit. Hortatur, alloquitur ut fortiter impressionem in Troilum faciant. Postquam major pars diei transiit, prodit Troilus ex equo laetus. Argivi clamore magno fugam faciunt. Myrmidones supervenere, impressionem in Troilum faciunt, de quorum numero multi a Troilo occiduntur. Dum acriter praeliatur, equus Troili saucius corruit, Troilum implicitum excutit. Eum Achilles cito adveniens occidit, et ex praelio trahere coepit. Et subtraxisset, nisi Memnon eripuisset, et Achillem vulnere sauciasset. Achilles de praelio saucius redit. Memnon insequitur et cum multis impressionem facit. Ut respexit eum Achilles, restitit: curato itaque vulnere, et aliquantulum praeliatus, Memnonem multis plagis occidit, et ipse vulneratus ab eo ex praelio recessit. Postquam Persarum dux occisus est, et Trojanorum exercitus fusus est, reliqui in oppidum confugerunt, portasque clausurunt: praelium nox dirimit. Postera die a Priamo legati ad Agamemnonem missi sunt, ut inducias peterent: Agamemnon ex consilii sententia in dies XXX. inducias facit. Priamus Troilum et Memnonem magnifico funere effert: ceterosque milites utrique sepeliendos curant.

33. Настав час битви. Троянці виводять війська. Проти них Агамемнон збирає всіх вождів. Починається битва і велика січа – жорстко лютують воїни. Коли проходить перша частина дня, Троїл виходить на поле бою, вбиває, рубає. Аргів'яни втікають із криком. Ахіллес кидається у битву, коли бачить, як лютує Троїл, без перепину рубаючи, і як страждають аргів'яни. Троїл його одразу ж помічає і ранить. Ахіллес виходить з битви поранений. Б'ються безперервно ще шість днів. На сьомий день, поки війська з обох сторін після початку битви втікають, Ахіллес, який декілька днів мучився і не виходив на битву, наставляє мірмідонян. Він звертається з промовою і підбадьорює, щоб вони сильніше нападали на Троїла. По закінченню більшої частини дня, з'являється задоволений Троїл на коні. Аргів'яни із страшним криком тікають. Надходять мірмідоняни, нападають на Троїла, велику частину з яких він вбиває. Поки вони заповзято б'ються, ранений кінь Троїла падає і скидає Троїла, що заплутався. Його вбиває Ахіллес, що швидко підійшов, і починає витягати з битви, та й витяг би, якби Мемнон не вихопив Троїлове тіло, а заодно й наніс Ахіллесові поранення. Ахіллес виходить із битви поранений. Мемнон невідступно слідує за ним і із багатьма союзниками робить напад. Ахіллес, помітивши його, зупиняється. Перев'язавши рану і трохи ще поборовшись, Ахіллес вбиває Мемнона багатьма ударами і сам поранений ним покидає битву. Після того, як було вбито вождя персів, а троянське військо розпоршилося, ті, хто залишився, втікають до міста і закривають ворота. Ніч рознімає битву. Наступного дня від Пріама відправлено послів, щоб просити перемир'я. Агамемнон за згодою наради надає перемир'я на тридцять днів. Пріам влаштовує Троїлу і Мемнону пишне поховання, з обох сторін піклуються про поховання інших воїнів.

[34.] *Hecuba, moesta quod duo filii ejus fortissimi Hector et Troilus ab Achille interfecti essent, consilium muliebre temerarium iniit ad dolorem suum ulciscendum. Alexandrum filium accersit, orat, hortatur, ut se et suos fratres ulciscatur, insidias Achilli faciat, et eum nec opinantem occidat:*

quoniam ad se miserit, et rogaverit ut sibi Polyxena in matrimonio daretur, se ad eum missuram Priami verbis, ut pacem foedusque inter se firment, constituentque in fano Apollinis Thymbraei, ante portam: eo Achillem venturum, collocuturum: ibi insidias collocari: satis vitae suae esse si eum occiderit: quod temerarius Alexander erat, cito se promisit facturum. Noctu ducuntur de exercitu fortissimi, et in fano Apollinis collocantur: signum accipiunt. Hecuba ad Achillem, Priami verbis, sicuti condixerat, nuntium mittit. Achilles laetus, Polyxenam amans, postera die ad fanum se venturum constituit. Et insequenti die cum Antilocho filio Nestoris ad constitutum venit, simulque ut introivit in fanum, ex insidiis occurrunt. Undique tela conjiciunt: eos Paris Alexander hortatur. Achilles cum Antilocho, brachio sinistro cooperto, dextro ensem tenens, facit impetum. Achilles multos occidit. Alexander Antilochem et Achillem multis plagis confodit. Ita Achilles ex insidiis, nequicquam fortiter faciens, animam amisit: quem Alexander auferri et volucris projici jubet. Id ne fieret Helenus multa commemorans prohibet, et eos de fano ejici jubet, et suis tradi. Achillem et Antilochem in castra afferunt. Agamemnon Achillem magnifico funere effert: et ut sepulcrum ei faciat, a Priamo inducias petit, ibique ludos funebres facit.

34. Гекуба, засмучена через те, що двох найсильніших її синів, Гектора і Троїла, було вбито, вигадує по-жіночому імпульсивний план, як відітститися за свій біль. Вона підговорює, просить і підбадьорює сина Александра, щоб він відітстився за себе і своїх братів, зробивши засідку на Ахілееса, щоб вбити його, який нічого не підозрюватиме. Оскільки він вже відправляв раба до неї і просив, щоб йому віддали у дружини Поліксену, то вона буцім передасть йому слова Пріама, щоб вони мир і союз між собою підтвердили і освятили його у святилищі Аполлона Тімбрейського, що перед ворітьми. Туди прийде Ахіллес для розмови і там же буде засідка – і їй буде достатньо, якщо Александр його вб'є. Александр, оскільки був нестриманий, швидко пообіцяв, що все виконає. Вночі із війська було виведено

найсильніших і розміщено біля святилища Аполлона, вони отримують знак. Гекуба відправляє вісника із словами Пріама до Ахіллеса, як і було умовлено. Щасливий Ахілл, кохаючи Поліксену, наступного ж дня вирішує йти до святилища. І наступного дня із Антілохом, сином Нестора, прибуває до умовленого місця, але одраз ж як заходить вони в святилище, із засідки вибігають воїни. Звідусюди летять стріли, воїнів підбадьорює Паріс Александр. Ахіллес із Антілохом, прикриваючись лівою рукою і тримаючи меч у правій, нападає. Ахіллес багатьох вбиває. Александр Антілоха і Ахіллеса багатьма ударами пронизує. Таким чином Ахіллес через засідку помирає, хоч як сильно, та все ж безуспішно борючись, а його тіло Александр наказує винести і кинути на з'їдання птахам. Гелен забороняє, щоб таке сталося, нагадуючи пророцтва, і їх виносять із святилища і передають аргів'янами. Ахіллеса і Антілоха приносять в табір. Агамемнон влаштовує Ахіллесові пишне поховання, а щоби спорудити йому достойну могилу, просить у Пріама перемир'я, і також влаштовує поховальні ігри.

[35.] Deinde concilium convocat: Argivos alloquitur; placet omnibus ut quid faciendo opus sit Dii consulantur. Mittunt continuo qui consulere debeant: qui responsum accipiunt, per Achillis progeniem finem negotii fieri. Cum haec nuntii retulissent, Ajax ait: cum Achilli filius Neoptolemus supersit, eum oportere accersiri ad exercitum, ut patrem suum ulciscatur: tandemque placet Agamemnoni et omnibus consilium. Datur negotium Menelao: hic Scyrum proficiscitur ad Lycomedem avum ejus: imperat ut nepotem suum mittat. Quod Lycomedes Argivis libenter concessit. Postquam induciae exierunt, Agamemnon exercitum eduxit, instruit, hortatur. Contra Trojani prodeunt: praelium committitur. In prima acie Ajax versatur, clamore magno orto. Multi ex utraque parte cadunt. Alexander arcum tenens, multos interficit, Ajacis latus nudum figit. Ajax saucius per hostes persequi Alexandrum coepit: nec destitit, nisi prosterneret. Ajax fessus vulnere in castra refertur. Sagitta exemta statim moritur. Alexandri corpus ad urbem

refertur. Alexandro occiso, Diomedes magno animo in hostes impressionem facit. Phryges fessi in urbem confugiunt, quos Diomedes usque in urbem persequitur. Agamemnon exercitum circa oppidum ducit, et tota nocte circa murum obsidet, et curat ut alternis vicibus diligenter vigiliam agant. Postera die Priamus Alexandrum in oppido sepelit, quem magno ululatu Helena prosecuta est, quoniam ab eo honorifice tractata sit. Quam Priamus et Hecuba ut filiam aspexerunt, et diligenter curavere, quod nunquam despexisset Trojanos, et Argivos desiderasset.

35. Після цього Агамемнон ззиває нараду і звертається до аргів'ян із промовою, усім сподобалася ідею порадитися із богами щодо подальших дій. Вони одразу ж відправили людей, які мають порадитися, і отримують відповідь, що кінець всьому покладе потомок Ахіллеса. Коли посильні принесли цю відповідь, заговорив Аякс, що, оскільки у Ахіллеса залишився син Неоптолем, його й слід приставити до війська, щоб він помстився за батька, таке рішення сподобалося Агамемнонові і всім. Цю справу передають Менелаяу, щоб він відправився на Скірос до Лікомеда, дідуся дитини, і сказав йому, щоб направив онука до них. Сам Лікомед залюбки погодився із аргів'янами. Коли закінчилося перемир'я, Агамемнон виводить військо, наставляє і підбадьорює його. Проти них виходять троянці, починається битва. В перших рядах знаходиться Аякс – піднімається великий крик. Багато хто гине з обох сторін. Александр, тримаючи лук, вбиває багатьох, пронизує Аякса в оголений бік. Поранений Аякс починає переслідувати Александра серед ворогів, і не зупиняється, поки не зарубає його. Обезсилений через поранення Аякс повертається до табору. Як тільки витягли стрілу, він одразу ж помер. Тіло Александра переносять до міста. Коли вбили Александра, Діомед із ще більшим завзяттям нападає на ворогів. Знесилені фрігійці тікають до міста, але Діомед переслідує їх аж до самих воріт. Агамемнон підводить військо до міста і усю ніч навколо мурів тримає облогу, і піклується, щоб велася позмінна нічна сторожа. Наступного дня Пріам ховає

у місті Александра, за яким, слідуючи, ридає Гелена, бо ж він із такою повагою ставився до неї. Гекуба і Пріам ставляться до неї, як до дочки, і уважно пильнують, щоб вони ніколи не відвернулася від троянців і не захотіла назад до аргів'ян.

[36.] Postera die Agamemnon coepit exercitum ante portam instruere, et Dardanos in praelium provocare. Priamus subsistere, urbem munire et quiescere usque dum Penthesilea cum Amazonibus superveniret. Penthesilea postea supervenit, et exercitum contra Argivos eduxit: fit praelium ingens, per aliquot dies pugnatur. Argivi in castris opprimuntur. Cui vix Diomedes obstitit: alioqui castra vastasset, naves incendisset Argivorum, et universum exercitum devastasset. Praelio diremto Agamemnon suos in castris retinet. Interim Penthesilea prodit quotidieque devastat Argivos, in bellum provocat. Agamemnon ex consilio castra munit tueturque, et in bellum non prodit, usque dum advenit Menelaus cum Neoptolemo. Neoptolemus ut advenit patris sui arma accipit, circa patris tumulum lamentatur clamore magno. Penthesilea ex consuetudine aciem instruit, et prodit usque ad castra Argivorum. Prodit Neoptolemus, Myrmidonas instruit, et contra educit. Agamemnon exercitum instruit: acriter ambo concurrunt. Neoptolemus stragem facit: Penthesilea occurrit, fortiter cominus stetit. Dum per aliquot dies acriter pugnaverunt, ambo multos occiderunt. Penthesilea Neoptolemum sauciat. Ille, dolore accepto, Amazonum ductricem Penthesileam obtruncat. Eo facto totum exercitum Trojanorum in urbem fugat. Argivi cum exercitu murum circundant, ut foras Trojani exire non possent.

36. Наступного дня Агамемнон почав виставляти військо перед воротами і зазивати дарданайців у битву. Пріам нічого не робить, лише укріплює місто і утримує спокій, поки не надходить Пентесілея з амазонками. І ось вже прибуває Пентесілея і виводить військо проти аргів'ян – і починається велика битва, яка триває декілька днів. Аргів'ян тиснуть до

табору, а Пентесілеї протистоїть лише Діомед, але вона все ж спустошує табір, підпалює кораблі аргів'ян, і цілісіньке військо розорує. Коли завершується битва, Агамемнон утримує своїх. Між тим Пентесілея продовжує щоденно розорювати і провокувати на битву аргів'ян. Агамемнон за загальною згодою укріплює табір і охороняє його, а на війну не виступає, допоки не прибувають Менелай із Неоптолемом. Прибувши, Неоптолем приймає батькову зброю і гірко оплакує батька біля його могильного пагорба. Пентесілея за звичкою вистроює ряди і йде на табір аргів'ян. Агамемнон також вистроює військо – і обидві сторони завзято кидаються в бій. Неоптолем влаштовує різню, підбігає Пентесілея і також сильно б'ється. Поки вони протягом кількох днів б'ються, з обох сторін гине багато хто. Пентесілея ранить Неоптолема. Він, охоплений болем, зарубає вождиню амазонок Пентесілею. Коли це сталося, усе військо троянців побігло в місто. Аргів'яни із військом оточують мур, щоби троянці не змогли вийти назовні.

[37.] Haec postquam Trojani viderunt, Antenor, Polydamas, Aeneas ad Priamum veniunt. Agunt cum eo, ut concilium vocet, de fortunis suis quid sit faciendum. Priamus concilium convocat: illi postulaverunt loquendi facultatem dari: jubet dicere eos quid desiderent. Antenor commemorat, principes defensores Trojae Hectorem ceterosque natos ejus cum advenis ductoribus interfectos esse; magnos fortissimosque adhuc contra stare, Agamemnonem, Menelaum, Neoptolemum, non minus fortem quam pater ejus fuisset, Ulysssem, Nestorem, Diomedem, Ajacem Locrum, ceterosque quam plures summae prudentiae. Contra, Trojanos clausos et contritos esse. Suadet potius, ut Helena his, et quae Alexander abstulit reddantur, et pax fiat. Postquam multa verba de pace concilianda dixerunt, surgit Amphimachus filius Priami adolescens fortissimus: malisque verbis adortus est Antenorem, et eos qui consenserant, increpare, factaque eorum coepit, et suadere potius exercitu irruptionem in castra facere, usque dum vincant, aut victi pro patria

occumbant. Postquam is finem fecit, Aeneas exsurgit, lenibus mitibusque verbis refutat, pacem ab Argivis peti magnopere suadet.

37. Коли троянці це побачили, Антенор, Полідамант і Еней йдуть до Пріама. Вони говорять із ним про те, щоб він скликав нараду для обговорення того, що буде із їхніми долями. Пріам скликає нараду, вони просять право висказатися, і він їм наказує, щоб казали, чого хочуть. Антенор нагадує, що головних захисників Трої, Гектора і інших Пріамових синів разом із вождями, що прибули з інших країв, вбито, проти них же величні і вельми сильні вожді ще залишилися, Агамемнон, Менелай і Неоптолем, що виявився не менше сильним, ніж його батько, Улісс, Нестор, Діомед, локрієць Аякс, та й ще багато інших, до того ж надзвичайно мудрих. Троянці ж оточені й знесилині. Він переконує, що треба скоріш їм віддати Гелену і те, що викрав Александр, щоб укласти мир. Коли було сказано багато слів про укладення миру, піднімається Амфімах, дужий юнак і син Пріама, і сильними словами хулить Антенора і тих, хто із ним погоджується, і починає засуджувати їхні вчинки і переконувати, щоби скоріше із військом нападали на табір, допоки або не переможуть, або не падуть, переможені, за батьківщину. Коли він завершив, піднімається Еней і ніжними вкрадливими словами заперечує і переконує, що слід просити у аргів'ян миру.

[38.] Postquam finis dicendi factus est, Priamus magno animo surgit, ingerit multa mala Antenori et Aeneae: eos auctores belli appetendi fuisse, et legatos in Graeciam mittendi, cum ipse quoque Antenor legatus redierit, et renuntiaverit se contumeliose tractatum esse. Deinde et Aeneam, qui cum Alexandro Helenam et praedam eripuerit. Quapropter certum sibi esse, pacem non fieri: imperatque ut omnes parati sint, cum signum dederit, per portas irruptionem facere: aut vincere, aut mori sibi certum esse. Haec postquam dixit, multis verbis eos hortatus, concilium dimisit, Amphimachum in regiam duxit, dixitque se vereri ab his qui pacem suaserant, ne oppidum

prodant, eosque habere multos de plebe qui cum eis sentiant: opus esse eos interfici. Si hoc factum sit, se patriam defensurum, et Argivos superaturum. Simulque rogat, ut sibi fidelis et obediens, paratusque cum armis sit: id sine suspicione ita fieri posse: postera die, ita uti solet, rem divinam facturum, eosque ad coenam vocaturum. Tunc Amphimachus consilio approbato hoc facturum promittit, atque ita ab eo discessit.

38. Коли ця промова завершилася, встає розлючений Пріам і по-злому нападати на Антенора і Енея, вони ж бо були за розв'язання війни і за відправку послів у Грецію, коли сам Антенор повернувся і розповів, як презирливо до цього поставилися. Те ж саме можна сказати й про Енея, який разом із Александром викрав Гелену і здобич. Через що Пріам для себе вирішив, що ніякого миру не буде, і наказав усім готувати за знаком виходити за ворота і нападати, і зрозуміло йому, що залишається або перемогти, або померти. Коли Пріам це сказав і підбадьорив троянців багатьма словами, він розпустив нараду і повів Амфімаха до царського палацу, щоб сказати йому, що побоюється тих, які ратують за мир, як би вони не здали місто, враховуючи, що й народна підтримка на їх стороні, отож, потрібно їх вбити. Якщо це станеться, то він зможе захистити батьківщину і відбитися від аргів'ян. Також він просить, щоб Амфімах був йому вірний і слухняний, і готовий виступити озброєно. Цей плани можна виконати без підозр: наступного дня, коли він, як зазвичай, буде робити жертвоприношення і позве їх до бенкету. Тоді Амфімах, ствердивши таке рішення, обіцяє усе виконати і на цьому покидає Пріама.

[39.] Eodem die conveniunt clam Antenor, Polydamas, Ucalegon, Amphidamas, Dolon: dicunt se mirari pertinaciam regis qui clausus cum patria et comitibus perire mallet, quam pacem facere. Antenor ait se invenisse quid faciendum sit, quod sibi et illis in commune proficiat, dum sibi et illis foret fides. Omnes se in fide astringunt. Antenor, ut vidit se obstrictum, mittit

ad Aeneam, dicens, prodendam esse patriam, et sibi suisque cavendum esse: ad Agamemnonem de his aliquem mittendum esse: nam regem iratum de concilio surrexisse, quia ei pacem suaserit: vereri se ne quid novi consilii ineat. Itaque omnes promittunt: statimque Polydamantem, qui ex his unus erat, ad Agamemnonem clam mittunt. Polydamas in castra Argivorum pervenit, Agamemnonem convenit, dixitque ea quae suis placerent.

39. Того ж дня таємно сходяться Антенор, Полідамант, Укалегон, Амфідамант і Долон і говорять про те, що дивуються впертості царя, який, оточений, більше схильний до того, щоб погібнути самому із батьківщиною і товаришами, ніж укласти мир. Антенор тоді каже, що вигадав, що слід зробити, щоби це було на користь і йому, і їм, але лише якщо вони будуть вірними. Вони між собою зговорились бути вірними. Антенор, побачивши, що вони на його стороні, відправив до Енея посильного, говорячи, що їм доведеться зрадити батьківщину, і через це слід залишатися пильними і відправити когось із них до Агамемнона, бо ж цар виходив з наради роздратованим через те, що йому нав'язували мир, і варто їм побоюватися, як би він не вигадав чогось лихого. Таким чином всі заприсягаються і одразу ж таємно відправляють до Агамемнона Полідаманта, одного з них. Полідамант приходить в табір аргів'ян, знаходить Агамемнона і розповідає йому те, що вони вирішили.

[40.] Agamemnon clam nocte omnes duces in concilium convocat, refert eadem: quid cuique videatur, dicere jubet. Omnibus placitum est, ut fides proditoribus servetur. Ulysses et Nestor vereri se dixere, hanc temeritatem subire. Neoptolemus eos refutat. Dum inter se certant, placitum est, signum a Polydamante exigi, et idipsum per Sinonem ad Aeneam, Anchisem, et Antenorem mitti. Sinon ad Trojam proficiscitur. Et quia nondum claves portae Amphimachi custodibus traditae erant, signo dato Sinon, nomine Aeneae, et Anchisae, et Antenoris audito, confirmatus, Agamemnoni

renuntiat. Tunc placitum est omnibus, ut fides daretur, et jurejurando confirmaretur, Antenori, Aeneae, Ucalegoni, Polydamanti, Doloni, suisque parentibus, liberis, conjugibusque, et consanguineis propinquis, et amicis qui una conjurassent, omnibus fidem praestari, suaque omnia sacra et bona incolumia habere liceat. Hoc pacto confirmato, et jurejurando astricto, suadet Polydamas, noctu exercitum ad portam Scaeam ut adducant, ubi extrinsecus caput equi pictum est, ibi praesidia habere noctu Antenorem cum Anchise, exercitusque noctu portam reseraturos, eisque lumen prolaturus. Id signum eruptionis fore, quod ibi praesto forent qui ad regiam eos ducant.

40. Агамемнон таємно вночі скликає всіх вождів на нараду і переповідає їх, наказуючи говорити, що хто думає. Всі погоджуються вступити у союз із зрадниками, лише Улісс і Нестор кажуть, що побоюються йти на такий необдуманий поступок, але Неоптолем їм заперечує. Поки вони сперечаються, вирішується, що слід попросити якийсь сигнал від Полідаманта і відправити Сінона із тим самим знаком до Енея, Анхіза і Антенора. Сінон направляється до Трої, і, оскільки ключі від воріт не були передані Амфімахом сторожі, подавши сигнал і почувши імена Енея, Анхіза і Антенора, він передає підтверджену інформацію Агамемнону. Тоді всі погоджуються записягтися у вірності і клятвою підтвердити схоронність Антенора, Енея, Укалегона, Полідаманта, Долона, а також їхні батьків, дітей, дружин, близьких родичів, друзів, які із ними змовлялися, і всіх їхніх святинь і майна. Коли цей договір було укладено і підтверджено клятвою, Полідамант переконує, щоб військо вони вночі підводили до Скейських воріт, на зовнішній стороні яких зображено голову коня, саме там вночі Антенор і Анхіз сторожують, і вони вночі відкриють військам ворота і для них запалять вогонь. Це й буде сигналом до нападу, після чого вони будуть наготові, щоб повести аргів'ян до царського палацу.

[41.] Postquam pacta confirmata sunt, Polydamas in oppidum redit, facta renuntiat, dicit Antenori et Aeneae, ceterisque quibuscum actum erat, ut suos omnes ad Scaeam portam adducant, noctu Scaeam portam aperiant, lumen ostendant, exercitum introducant. Antenor et Aeneas noctu ad portam praesto fuerunt, Neoptoleum susceperunt, exercitui portam reseraverunt, lumen ostenderunt, fugae praesidium sibi et suis omnibus ut esset postulaverunt. Neoptolemus irruptionem facit, Trojanos caedit, persequitur Priamum, quem ante aram Jovis obtruncat. Hecuba, dum fugit cum Polyxena, Aeneae occurrit, Polyxenam ei tradidit, quam Aeneas ad patrem Anchisem abscondit. Andromacha et Cassandra in aede Minervae se tegunt. Tota die et nocte Argivi non cessant vastare, praedam asportare.

41. Після підтвердження договору, Полідамант повертається до міста, переповідає, що сталося, і говорить Антенору і Енею, а також іншим, із ким вони зговорювалися, щоб вони вночі підводили всіх своїх до Скейських воріт, вночі вони відкривають Скейські ворота, запалюють вогонь і впускають військо. Антенор і Еней вночі підійшли до воріт, зустріли Неоптолема, відкрили військові ворота, запалили вогонь, і вирішили втекти, щоб захистити себе і усіх своїх близьких. Неоптолем робить напад і вбиває троянців, переслідує Пріама, якого перед вівтарем Юпітера зарубає. Гекуба, втікаючи із Поліксеною, зустрічає Енея і передає йому Поліксену, яку Еней ховає в батька свого Анхіза. Андромаха і Кассандра ховаються в храмі Мінерви. Цілий день і ніч аргів'яни не припиняють спустошувати і виносити здобич.

[42.] Postquam dies illuxit, Agamemnon omnes duces in arcem Minervae convocat: Diis gratias agit, exercitum collaudat, omnem praedam jubet in medium afferri: eam se pariter cum omnibus partiturum: simulque exercitum consulit, an placeat Antenori et Aeneae, cum his qui una patriam prodiderant, servari, quod illis clam confirmaverant. Exercitus totus

conclamat, placere sibi; itaque convocatis omnibus, omnia sua reddidit. Antenor rogat Agamemnonem, ut sibi liceat dicere. Agamemnon dicere jubet. Principio Antenor gratias Grajugenis agit, simulque commemorat Helenum et Cassandram semper patri bellum dissuasisse, Achilli sepulcrum Helenum dixisse donari, et dixit Helenum omnia scire. Agamemnon ex concilii sententia Heleno et Cassandrae libertatem dedit. Helenus pro Hecuba et Andromacha rogare coepit Agamemnonem, commemorans ab his semper eum dilectum esse. Agamemnon ad concilium refert: placuit illis libertatem reddi, suaque omnia restitui, praedam omnem aequaliter dividi: hostias et vota solvere, et quando debeant domum reverti diem constituere. Ut dies recessionis advenit, tempestates magnae exortae sunt, et per aliquot dies remanserunt.

42. Після того як засіяв день, Агамемнон скликає усіх вождів на акрополь Мінерви, де він дякує богам, хвалить військо і наказує знести усю здобич на середину, щоб розділити її порівну між всіма, і одночасно з тим радиться із військом, чи слід їм зберігати життя Антенору і Енею і тим, хто із ними зрадив батьківщині, згідно із таємною клятвою. Усе військо викрикує, погоджуючись, і таким чином Агамемнон, зізвавши всіх, повертає їм все їхнє. Антенор просить у Агамемнона, щоб той дозволив йому говорити, і він наказує говорити. Спочатку Антенор дякує грекам і разом з тим нагадує, що Гелен і Кассандра завжди виступали проти війни, а сам Гелен просив дати Ахіллесові могильний пагорб, та й усе-то він і сам розумів. Тоді Агамемнон за рішенням наради Гелену і Кассандрі дав свободу. Гелен починає просити у Агамемнона за Гекубу і Андромаху, нагадуючи йому, що вони завжди його любили. Агамемнон звертається до наради, і вони схвалюють повернення їм свободи і віддачу всього їхнього, потім вони ділять усю здобич порівну, і приносять в жертву жертвних тварин, а також визначають день, коли їм слід повертатися додому. Коли надходить день повернення, підіймається велика буря, через що вони затримуються на декілька днів.

[43.] Calchas respondit, Inferis non esse satisfactum. Neoptolemo in mentem venit, Polyxenam, cujus causa pater perierat, non esse in regia inventam. Agamemnonem postulat, conuenitur, accusat exercitum. Antenorem accersiri iubet, imperat ut perquirat eam et adducat. Is ad Aeneam venit, et diligentius perquirat: utque primum Argivi proficiscantur, Polyxenam, ut absconditam inuenit, ad Agamemnonem adducit. Agamemnon Neoptolemo illam tradit: isque eam ad tumulum patris iugulat. Agamemnon iratus Aeneae quod Polyxenam absconderat, cum suis protinus patria excedere iubet. Aeneas cum suis omnibus navibus proficiscitur, Antenori terram tradit. Agamemnon postquam profectus est, Helena, post aliquot dies, moesta magis quam alacris, domum reportatur cum suo Menelao. Helenus cum Hecuba, Andromacha, et Cassandra Chersonesum petunt.

43. Тоді Калхант говорить, що духам підземного світу жертв не вистачило. Неоптолему приходить на думку, що Поліксену, винуватицю смерті його батька, так і не було знайдено у царському палаці. Агамемнон нарікає, вимагає і звинувачує військо. Він просить позвати Антенора і наказує йому, щоб той знайшов її і привів. Він приходить до Енея і ретельно шукає, і перш ніж аргів'яни відправляються, він приводить Поліксену, яку знайшов у схованці. Агамемнон передає її Неоптолему, і він її прирізає на могильному пагорбі батька. Агамемнон, розлючений на Енея за те, що той сховав Поліксену, наказує йому якнайшвидше покинути батьківщину. Еней із всіма своїми кораблями відправляється, передаючи землю Антенору. Після того як відпливає Агамемнон, Гелена через декілька днів перевозиться додому із своїм Менелаем, більш сумна, ніж радісна. Гелен із Гекубою, Андромахою і Кассандрою відправляються в Херсонес.

[44.] Nactenus Dares Phrygius Graecis literis mandavit: nam is ibidem cum Antenor's factione remansit. Pugnatum est annis X. mensibus VIII.

diebus XII. ad Trojam ruerunt ex Argivis, sicut acta diurna indicant, quae Dares Phrygius descripsit, DCCCVI. millia hominum ad oppidi proditionem. Ex Trojanis CCLXXVIII. millia hominum. Aeneas profectus navibus quibus Alexander in Graeciam venit, numero XXII. quem omnis hominum aetas circiter III. M. CCC. secuta est. Antenorem secuti sunt duo millia et quingenti. Andromacham et Helenum mille ducenti. Hucusque historia Daretis.

44. До цього моменту Дарет Фрігійській записав, оскільки він залишився із Антенором і його людьми. Війна тягнулася десять років вісім місяців і дванадцять днів. Як свідчать щоденні записи, що їх робив Дарет Фрігійський, із числа аргів'ян загинуло 806 тисяч людей до здачі міста, із числа троянців 276 тисяч. Еней відправився на кораблях, на яких Александр плавав до Греції, числом двадцять два, на яких було 3300 людей різного віку. Із Антенором залишилося 2500 людей. За Андромахою і Геленом пішло 1200 людей. Тут закінчується історія Дарета.

Висновки

Проаналізувавши мовно-стилістичні особливості оригінального тексту «Історії про зруйнування Трої» Дарета Фрігійського, ми змогли підтвердити час його написання на основі граматичних (морфологічних і синтаксичних) особливостей тексту, що відображено у нашому дослідженні у першому розділі.

У другому розділі нашого дослідження ми виявили структурні і сюжетні особливості «Історії про зруйнування Трої», знайшли спільне і відмінне із «Іліадою» Гомера і класичним троянським циклом міфів. Окрім того, ми коротко дослідили психологічні портрети персонажів твору Дарета Фрігійського, знайшовши в них майже абсолютну розбіжність із персонажами Гомера.

І, нарешті, ми здійснили повний переклад «Історії про зруйнування Трої», перший українською мовою, розмістивши в кінці нашої роботи текст-білінгву.

Список використаних джерел

1. Collatinus-Web. Version web du **lemmatiseur et analyseur morphologique** de textes latins. URL : <https://outils.bibliissima.fr/fr/collatinus-web/>
2. Cornil Jh. Dares Phrygius' De Excidio Trojae Historia: Philological Commentary and Translation. Scriptie voorgedragen tot het bekomen van de graad van Master in de Taal — en letterkunde (Latijn-Engels). 2011-2012, Universiteit Gent. 118c.
3. Dares Phrygius. Daretis Phrygii de excidio Trojae historia. URL : <http://www.thelatinlibrary.com/dares.html>
4. Daretis Phrygii. De excidio Troiae historia. Дарет Фригийский. История о разрушении Трои. Санкт-Петербург, «Алетейя», 1997. С. 7-73. URL: <http://ancientrome.ru/antlittr/daret/comm-f.htm>
5. Du Cange, et al., Glossarium mediæ et infimæ latinitatis. Niort : L. Favre, 1883-1887. URL: <http://ducange.enc.sorbonne.fr/>
6. Frazer R.M. The Trojan war. The chronicles of Dictys of Crete and Dares the Phrygian / transl. with introd. & notes by Frazer., London: Indiana University Press, 1966. URL: <https://www.theoi.com/Text/DaresPhrygius.html>
7. Griffin N.E. The Greek Dictys // The American Journal of Philology. 1908. Meister F. Daretis phrygii de excidio Troiae historia / in aedibus B. G. Teubneri, Lipsiae, 1873. URL: <https://archive.org/details/dictyscretensise00dictuoft/page/iii/mode/1up?view=theater>

8. James P. Allen. Middle Egyptian: An Introduction to the Language and Culture of Hieroglyphs, first edition, Cambridge University Press, 1999.
9. Latin-English Dictionary. URL: <https://www.online-latin-dictionary.com/latin-english-dictionary.php?parola=>
10. Lucius Annaeus Seneca. Troades. URL: <https://la.wikisource.org/wiki/Troades>
11. Simone Weil. L'Iliade ou le poème de la force. URL: https://teuwissen.ch/imlift/wp-content/uploads/2013/07/Weil-L_Iliade_ou_le_poeme_de_la_force.pdf
12. Sir Alan H. Gardiner, Egyptian Grammar: Being an Introduction to the Study of Hieroglyphs, Griffith Institute, Oxford, 3rd ed. 1957.
13. Όμηρος. Ἰλιάς. URL: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%99%CE%BB%CE%B9%CE%AC%CF%82/%CE%91>
14. Vocabulum Latinorussicum Magnum. URL: <http://linguaeterna.com/vocabula/>
15. Гомер. Іліада. Харків: Фоліо, 2006. 414 с. - С.: 3-25.
16. Літературознавчий словник-довідник: під редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ. Видавничий центр «Академія». 2007.
17. Микола Кун. Легенди і міфи стародавньої Греції: для старшого шкільного віку. Переклад з російської, передмова та примітки: Юрій Іванченко. Київ: Школа, 2008. 447 стор.